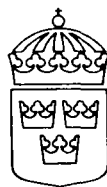

Lagutskottets betänkande

1986/87:3

om skadestånd för ideell skada m. m.

LU
1986/87:3

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet dels två motioner med yrkande om översyn av de ideella skadestånden (m resp. c), dels en motion (fp) med yrkande om översyn av konsumentförsäkringslagen.

De två förstnämnda motionerna har remissbehandlats. En sammanställning av remissvaren finns i *bilaga 1* till betänkandet.

Utskottet förordar med anledning av m- resp. c-motionen att en översyn görs av frågan i vilken mån vissa förbättringar kan genomföras när det gäller ersättning för ideell skada. Fp-motionen avstyrks av utskottet.

Motionsyrkanden

Motion 1985/86:L206 av Gunnel Jonäng (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en översyn av skadeståndsrätten enligt vad som anförts i motionen om det ideella skadeståndet.

Motion 1985/86:L253 av Lars Ernestam och Gudrun Norberg (båda fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av översyn av konsumentförsäkringslagen i syfte att stärka den enskilde försäkringstagarens ställning mot försäkringsbolagen.

Motion 1985/86:L257 av Lars Ahlmark (m) vari yrkas att riksdagen begär att regeringen framlägger förslag till nya grunder för fastställande av de ideella skadeståndens storlek i enlighet med vad som anförts i motionen.

Skadestånd för ideell skada

Gällande ordning

Regler om bestämmande av skadestånd för personskada finns i skadeståndslagen (1972:207). Enligt 5 kap. 1 § skadeståndslagen (SkL) kan den som har tillfogats personskada få ersättning både för ekonomisk och för s. k. ideell skada. Som ekonomisk skada ersätts sjukvårdskostnader och andra utgifter till följd av skadan samt förlorad arbetsförtjänst och framtida inkomstförlust. Ideell skada gottgörs i form av ersättning för sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men. Sveda och värk avser skadeföljder under den

akuta sjukdomstiden medan lyte eller annat men omfattar bestående lidande eller obehag. Till ideell skada hänförs även vissa olägenheter i övrigt till följd av skadan. Möjligheten till ersättning för "olägenheter i övrigt" infördes år 1975 då reglerna i 5 kap. SkL fick sin nuvarande utformning (prop. 1975:12, LU 1975:16).

Ideell skada kan ersättas även i vissa fall när en personskada inte föreligger. Sålunda skall enligt 1 kap. 3 § SkL bestämmelserna om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom ärekränkning eller genom vissa andra angivna brott mot den personliga integriteten.

Kostnad eller förlust som drabbar en anhörig till en skadad, en s. k. tredjemansskada, är enligt gällande rätt inte ersättningsbar.

1975 års reform av SkL:s personskaderegler innebar bl. a. att ersättning för förlust av arbetsinkomst skall bestämmas så att den så nära som möjligt motsvarar den faktiska förlusten. Ersättning avseende förlorad arbetsinkomst under förfluten tid skall i princip bestämmas på grundval av faktiskt inträdd och styrkt förlust. Ersättning för framtida förlust av arbetsinkomst skall fastställas med tillämpning av ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp och inte som tidigare på grundval av den medicinska invaliditeten, bestämd såsom en medicinsk funktionsnedsättning, uttryckt i procent av full funktion. I likhet med vad som gäller enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) skall hänsyn tas till den enskildes förmåga att trots skadan bereda sig inkomst genom sådant arbete som motsvaras av hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till tidigare utbildning och verksamhet, omskolning och annan dylik åtgärd samt den skadelidandes ålder, bosättningsförhållanden och liknande omständigheter. Med inkomst av arbete skall likställas värdet av hushållsarbete.

En av huvudtankarna bakom 1975 års reform var att man så långt möjligt skulle hålla isär och i skilda ersättningsposter lämna kompensation för å ena sidan skadeföljder av ekonomisk natur, dvs. inkomstförlust och av skadefallet föranledda kostnader, samt å andra sidan icke-ekonomiska skadeverkningar, dvs. skador av ideell art. Syftet var att åstadkomma en bättre anpassning till de ekonomiska realiteterna i de enskilda fallen och att undvika såväl över- som underkompensation. Reformen år 1975 ledde till att invaliditetsersättningen numera avser uteslutande ekonomisk skada. Gottgörelse för de besvär och andra olägenheter som tidigare ersattes genom livräntor eller inom ramen för en invaliditetsersättning fås nu i form av ersättning för "olägenheter i övrigt", dvs. för ideell skada.

Ersättningen för ideell skada bestäms mer eller mindre schematisk och grundas ofta på en gradering av skadan i medicinskt avseende som görs av medicinsk sakkunskap. Denna gradering sker väsentligen med utgångspunkt i vissa tabeller över normalgrader vid olika skador samt annat material som grundar sig på tidigare medicinska erfarenheter av den inverkan en viss fysisk defekt har på den mänskliga prestationsförmågan. Vid en prövning enbart med hänsyn till skadans medicinska invaliditetsgrad sker alltså inte någon individuell bedömning av den skadelidandes förvärvsförmåga, den ekonomiska invaliditeten.

Den svenska skadeståndsrätten vilar på grundsatsen att den skadelidande

skall få full ersättning för den skada han lidit (prop. 1975:12 s. 98). Skadeståndsrätten spelade tidigare en avgörande roll när det gällde att skydda den enskilde mot följderna av uppkomna skador. Den kraftiga och effektiviserade utbyggnaden av både den offentliga och privata försäkringen har emellertid förändrat situationen högst påtagligt. Vid personskador har alla medborgare ett grundläggande ekonomiskt skydd genom socialförsäkringen, dvs. den allmänna försäkringen enligt AFL samt yrkesskadeförsäkringen enligt lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring (YFL) som gäller arbetsskador inträffade före den 1 juli 1977 och arbetsskadeförsäkring enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring (ASkL) som gäller skador som inträffat därefter. Socialförsäkringen täcker emellertid inte alltid hela inkomstförlusten till följd av skada, och försäkringen ger inte kompensation för ideella skador. Vid sidan av socialförsäkringen tillhandahåller det enskilda försäkringsväsendet en mångfald olika typer och kombinationer av liv-, olycksfalls- och sjukförsäkringar. Sådana enskilda personförsäkringar förekommer dels som individuella försäkringar, dels som kollektiva försäkringar (gruppförsäkringar). Dessa försäkringsformer är i allmänhet konstruerade som s. k. summaförsäkringar, dvs. ersättningen utgår med ett på förhand bestämt belopp som inte är anpassat till den konkreta skadans omfattning. Kännetecknande för summaförsäkringen är också att skaderegleringen är förenklad genom bruk av schabloner i form av tabeller, exempelvis i fråga om invaliditetsbedömningen. Ändamålet med ersättningen är i första hand att kompensera för inkomstförlust. Kapitalbeloppen ur liv- och olycksfallsförsäkring är emellertid inriktade på att täcka också ideell skada. Ersättning för ideell skada kan även utgå bl. a. vid trafikskador (från den obligatoriska trafikförsäkringen), vid arbetsskador (från trygghetsförsäkringar), vid patientskador (från patientförsäkringen) och vid läkemedelskador (från läkemedelsförsäkringen). Detsamma gäller i fråga om de skadefall där en enskild skadeståndsskyldigs ansvarighet är täckt av ansvarsförsäkring. I viss utsträckning förekommer också att ersättning för ideell skada utges av staten. Enligt brottsskadelagen (1978:413) kan exempelvis ersättning utgå av statsmedel för personskada till följd av brott.

Kännetecknande för den svenska skadeståndsrätten när det gäller bestämmande av skadestånd med anledning av personskador är att praxis på området i hög grad läggs fast genom ett samspel mellan domstolarnas avgöranden och försäkringsinrättningarnas ställningstaganden. Antalet auktoritativa och vägledande domstolsavgöranden på området är emellertid ringa. I stället har utvecklingen lett till att den skadereglering som sker under medverkan av det enskilda försäkringsväsendet organiserats i form av nämnder eller andra liknande organ, vilkas ställningstaganden i olika tolknings- och tillämpningsfrågor kommit att utöva ett mycket stort inflytande på rättsbildningen. Exempel på sådana nämnder är Trafikskadenämnden, som har viss offentlig karaktär, samt Ansvarsförsäkringens Personskadenämnd. De olika skadeprovningsnämnderna är rådgivande organ och fattar inte några bindande beslut. Deras yttranden kan inte genom överklagande underkastas någon form av överprövning. Den skadelidande är dock under alla förhållanden oförhindrad att få skadeståndsfrågan prövad av domstol, även om yttrande inhämtats från en nämnd och/eller försäkringsinrättningen

avgjort ersättningsfrågan. Nämnderna står regelmässigt under ordförandeskap av en opartisk person med domarkompetens och har i övrigt en sammansättning som syftar till att garantera en sakkunnig och objektiv bedömning. Till en nämnd, t. ex. Trafikskadenämnden, kan också finnas knutet ett partsammansatt råd som handlägger frågor av principiell betydelse såsom riktlinjer för behandling av enskilda ärenden, t. ex. antagande av hjälptabeller beträffande ersättning för sveda och värk samt för lyte och men.

Uttalanden i förarbeten

I samband med 1975 års ändringar i SkL förordade föredragande statsrådet att ersättning för ideell skada även fortsättningsvis borde fastställas schablonmässigt med utgångspunkt i standardiserade normer (prop. 1975:12 s. 109–111, 149). Samtidigt framhöll statsrådet att avvikelser från resultatet av en schablonmässig bedömning borde kunna ske om förhållandena i det enskilda fallet påkallade det.

Statsrådet lämnade vissa exempel på ersättningsgilla olägenheter till följd av skada. Allmänna besvär av skadan i arbetet, ökad uttrötning med åtföljande risk för frånvaro från arbetet samt den ökade anspänning som krävs av den skadelidande för att han skall uppnå ett visst arbetsresultat räknas till denna typ av skadeföljd. Även risker för förlust av extraförtjänster som skadan helt allmänt kan innebära eller för minskade utsikter till befordran kan i viss omfattning ersättas som ideell skada. En ytterligare grupp av skadeföljder som i viss omfattning kan ersättas är fördyrade levnadsomkostnader som kan uppkomma i framtiden på grund av skadan.

Föredragande statsrådet tog också upp frågan om ersättningsnivån vid ideell skada borde höjas ytterligare (prop. 1975:12 s. 111–112). Statsrådet framhöll till en början att ett överförande av skadeföljder i form av olägenheter från området för invaliditetsersättning till ersättning för ideell skada givetvis skulle komma att medföra en förhöjning av ersättningsbeloppen för sådan skada. Denna höjning skulle dock inte medföra en höjning av det totala skadeståndsbeloppet, eftersom invaliditetsersättningen reducerades i motsvarande mån. När det gäller frågan om ersättningsnivån vid ideell skada var för låg ansåg föredraganden att det fanns skäl att ha en något generösare inställning gentemot den skadelidande än den som dittills hade kommit till uttryck i praxis. Även om ersättningsnivån kontinuerligt hade anpassats till penningvärdets förändringar, syntes motsvarande hänsyn, framhöll föredraganden, inte ha tagits till den standardökning och de ändrade levnadsomständigheter i övrigt som hade skett i landet. Fritiden hade fått en allt större betydelse för de flesta människor, och en skada som nedsatte möjligheterna att utnyttja denna på ett meningsfullt sätt blev av denna anledning avsevärt mera kännbar än tidigare, påpekade föredraganden. Det var enligt hans mening naturligt att detta förhållande beaktades vid bestämmandet av skadestånd för ideell skada.

Som framgår av det tidigare nämnda bestäms storleken av ersättning för ideell skada i praktiken med ledning av tabeller som uppftar schablonbelopp vid olika grader av lidande och olika typer av skador. Tabellerna är endast riktmärken för bedömningen. Både domstolar och försäkringsbolag brukar tillämpa tabellerna och de övriga normer för bestämmandet av ersättning som utbildats i försäkringspraxis. Normerna har också godtagits i flera domar av högsta domstolen (se senast NJA I 1982 s. 793).

Som tidigare redovisats uttalade föredragande statsrådet i förarbetena till 1975 års ändringar i SkL att det i fråga om ersättning vid ideell skada fanns skäl att ha en något generösare inställning gentemot den skadelidande än vad som dittills kommit till uttryck i praxis. Uttalandet föranledde en höjning av ersättningsbeloppen i hjälptabellerna i samband med att tabellerna blev föremål för en omfattande översyn. Vid därefter gjorda revisioner av tabellerna har ersättningsbeloppen anpassats till förändringar i penningvärdet, på senare år med ledning av ändringar i konsumentprisindex.

De av Trafikskadenämndens råd senast antagna hjälptabellerna för sveda och värk samt för lyte och men gäller fr. o. m. den 1 januari 1985. För år 1986 har beloppen i tabellerna höjts med 6 %.

Hjälptabellerna finns fogade till betänkandet som *bilaga 2*.

Beträffande ersättningsposten "olägenheter i övrigt" har beräkningen av ersättningen tidigare gett upphov till vissa problem i det praktiska skaderegleringsarbetet (se bl. a. Ulf Nordenson i Festskrift för Hellner s. 403 och Ola Pettersson i Svensk Juristtidning 1983 s. 81). Den vanligaste metoden att bestämma ersättningen är att man utgår från ett uppskattat årsbelopp som kapitaliseras med användande av vissa tabeller, varefter erhålls ett ersättningsbelopp som är av engångsnatur. Ett par exempel på beräkningsmetoden finns i *bilaga 3* till betänkandet.

När det gäller ersättning till skadade med sänkt medvetandegrad tillämpas en praxis som innebär att ersättning för ideell skada utgår även när den skadade är medvetlös men att ersättningen bestäms till ett väsentligt lägre belopp, vanligtvis till hälften. Även vid fall där den skadelidande inte är medvetlös men där hans eller hennes medvetandegrad är sänkt brukar ersättningen bestämmas till ett lägre belopp än vad som annars skulle utgå. Ibland bestäms ersättningen för begränsade tidsperioder, främst i de fall där skadeläget är särskilt svårbedömbart.

Domstolarna har endast i begränsad utsträckning fått ta ställning till ersättningskrav som grundats på psykiskt lidande till följd av brott. Kraven har i några fall gällt skadestånd för psykiskt lidande som följt av våldtäkt eller annat sexuellt tvång. Högsta domstolen har i ett sådant fall bestämt ersättningen för psykiskt lidande till 7 000 kr. (NJA I 1986 s. 127). I ett annat fall har Svea hovrätt bestämt skadeståndet till 20 000 kr. (Rättsfall från hovrätterna 1984, RH 135:84). Högsta domstolen, som i ett fall funnit att otukt brott som begåtts mot två syskon utgjort sådant ofredande som avses i 1 kap. 3 § SkL, har bestämt skadestånden för lidande till 10 000 resp. 30 000 kr. (Dom nr DB 18, meddelad den 4 juni 1986). Vidare har i maj 1986 hovrätten över Skåne och Blekinge i ett fall av detta slag utdömt 50 000 kr. i

skadestånd (Avd. 4, dom nr DT 4088). Det bör framhållas att målsägandena i de relaterade fallen inte yrkade högre skadestånd än de som domstolarna bestämde samt att de förhållanden och omständigheter som låg till grund för domstolarnas ställningstaganden var av olika slag.

Brottsskadelagen ger inte möjlighet att lämna ersättning av statsmedel för psykiskt lidande till följd av sådana brott, bl. a. våldtäktsbrott, som avses i 1 kap. 3 § SkL. En översyn av brottsskadelagen pågår för närvarande. I utredningsuppdraget anges att det kan finnas anledning att överväga om en motsvarighet till bestämmelsen i 1 kap. 3 § SkL om ersättning för lidande bör införas i brottsskadelagen. Enligt utredningens direktiv bör en sådan ersättningsmöjlighet i första hand begränsas till brott där särskilda skäl talar för denna ersättning, framför allt våldtäktsbrott och liknande brottslighet. I detta sammanhang skall också undersökas om den ersättning som lämnas vid sistnämnda slags brott kan bestämmas något mera generöst för den skadelidande.

Beträffande ersättningspraxis i övrigt hänvisas till innehållet i de i bilaga 1 intagna remissyttrandena, särskilt yttrandet av Trafikförsäkringsnämnden.

Motionsmotiveringar

I motion L206 (c) hävdas att skadeståndsrätten är dåligt utvecklad i vårt land. Personskadestånden är lägre än i många andra länder. Ersättning utgår inte till anhörig som i en del andra länder. Enligt motionärens mening har dessutom en viss rättspraxis utvecklats som inte är förenlig med den enskilda människans rättssäkerhet. Som exempel anges i motionen den praxis som Trafikskadenämnden tillämpar och som innebär att ersättningen reduceras om den skadade är så dålig att han eller hon inte kan använda pengarna. Motionären anser att det är orimligt att anpassa skadeståndsbeloppets storlek efter en skadads medvetandegrad. Ersättningen skall, framhålls det, utgöra kompensation för den skadades lidande och kan bl. a. användas för att förbättra den skadades miljö och omvårdnad. Enligt motionärens mening skall därför skadeersättningen utbetalas oavsett den skadades sjukdomstillstånd.

Det är enligt motionärens mening viktigt att skadestånd utbetalas snabbt, vilket kan lindra lidande för skadade och anhöriga. Motionären hänvisar till att det i Sverige utgår lägre ersättning än i en del andra länder, t. ex. i USA, men att det möjligen beroende på svårigheterna att jämföra olika försäkringssystem inte går att få fram en internationell jämförelse. Motionären hänvisar vidare till att det till skillnad mot vad som gäller i Sverige i en del länder utgår ersättning även till en skadads anhörig. Enligt motionärens mening borde ersättning utgå exempelvis om en förälder tar tjänstledigt en månad för att vårda ett skadat barn. Motionären anser att det är nödvändigt med en på internationella jämförelser grundad översyn av reglerna och praxis när det gäller det ideella skadeståndet och yrkar att riksdagen hos regeringen begär en sådan översyn.

Även i motion L257 (m) hävdas att de ideella skadestånden är låga i vårt land och att en praxis utvecklats som i hög grad strider såväl mot modern människosyn som allmänt rättsmedvetande. Motionären framhåller att de

förluster i livskvalitet som de drabbade lider aldrig i egentlig mening kan ersättas med pengar men att detta förhållande inte är något skäl att vara restriktiv i skadestandsfrågor. Ersättningens storlek kan ändå vara av stor betydelse för den enskilde. Motionären anser att högre ersättning inte behöver betyda att mycket stora summor bör utgå så som ibland sker i vissa andra länder. Det bör dock eftersträvas att den enskilde i kompensation för de ofta skakande upplevelser och svåra plågor som han kan drabbas av erhåller ersättning som på ett bättre sätt än för närvarande relateras till arbetslöner i form av månadslön, årslön eller livslön. Motionären yrkar att regeringen bör ges i uppdrag att framlägga förslag till nya grunder för fastställande av de ideella skadeståndens storlek.

I motion L253 (fp), vilken utförligare behandlas nedan, hävdas att försäkringsbolagen alltför ofta vägrar att utbetala ersättning för skador som rimligen borde ersättas. Som exempel anges att ersättning vägrats därför att försäkringsbolagen ansett att de skadedrabbade varit alltför skadade för att kunna ha nytta av ersättningen.

Tidigare riksdagsbehandling

Den 7 november 1985 besvarade justitieministern en fråga av Gunnel Jonäng om han avsåg att vidta åtgärder för att ersättning vid trafikolycka skall betalas ut även när den skadade är så dålig att han eller hon ej kan använda pengarna. I sitt svar erinrade justitieministern om att ersättningen för ideell skada har en starkt personlig anknytning och syftar till att möjliggöra för den skadade att som kompensation för lidandet skaffa sig ett motsvarande mått av tillfredsställelse. Justitieministern hänvisade till att det inte direkt framgår av SkL hur ersättning för ideell skada skall bestämmas ifall den skadade är så dålig att han inte kan tillgodogöra sig ersättningen. Det fanns inte heller, påpekade justitieministern, något prejudicerande domstolsavgörande. Där emot, framhölls det i svaret, hade en viss praxis utvecklats i Trafikskadenämndens verksamhet innebärande att ersättning för ideell skada betalas även när den skadade är så dålig att han inte kan använda pengarna. Beloppet är dock lägre i dessa fall.

Den praxis som beskrivits var enligt justitieministerns mening inte sådan att det fanns någon anledning att ingripa med lagstiftningsåtgärder eller på annat sätt.

Remissyttranden

Utskottet har inhämtat remissyttranden över motionerna från justitiekanslern (JK), brottsskadenämnden, försäkringsinspektionen, hovrätten för Västra Sverige, Stockholms tingsrätt, försäkringsrättskommittén, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Folksam, Sveriges advokatsamfund, Trafikskadenämnden, Försäkringsjuridiska föreningen och Landstingsförbundet. Konsortiet för patientförsäkring och Konsortiet för läkemedelsförsäkring har beretts tillfälle att yttra sig men har avstått från att avge yttrande. Dessutom har från Landsorganisationen i Sverige (LO) och Tjänstemännens centralorganisation (TCO) inkommit ett gemensamt yttrande.

Remissinstansernas inställning när det gäller frågan om skadeståndsrätten bör ses över i de hänseenden som motionärerna tar upp är inte entydig.

Brottskadenämnden och *Sveriges advokatsamfund* tillstyrker att frågorna om ersättning för ideell skada utreds. *Försäkringsrättskommittén* uttalar inget bestämt om behovet av en översyn men konstaterar rent allmänt att det kan finnas anledning att exempelvis i samband med en översyn av skadeståndslagstiftningen särskilt ta upp olika frågor om ideellt skadestånd. *Försäkringsinspektionen* ser inte att det för närvarande föreligger behov av en genomgripande översyn av den svenska skadeståndsrätten på personskadeområdet. Inspektionen motsätter sig däremot inte en närmare utredning om de skadelidande genom personskadeersättningar tillförts den standardökning och den förbättring av levnadsomständigheterna i övrigt som skett i samhället. I samband med en sådan utredning borde också utredas om anhörigas kostnader för besök och annan stimulans till den skadade, t. ex. när denne har sänkt medvetandegrad, skulle kunna ersättas utan att i princip kretsen av ersättningsberättigade utvidgas till att i andra lägen omfatta tredje man. *Försäkringsjuridiska föreningen* anser att en försiktig standardhöjning av i synnerhet ersättningen för lyte och stadigvarande men bör kunna göras utan att särskilda lagstiftningsåtgärder behöver vidtas.

Trafikskadenämnden finner det svårt att inom ramen för sin verksamhet ta initiativ till någon större, allmän höjning av nivåerna för ideell skada. En sådan höjning är nämnden dock beredd att överväga med anledning av standardutvecklingen i samhället. En översyn av reglerna och praxis på området gärna med både internationella och samhällsekonomiska jämförelser skulle enligt nämnden kunna vara av värde för den fortsatta rättsutvecklingen. Nämnden ser dock för närvarande inget behov av en ändrad lagstiftning på området. *LO* och *TCO* anser att en ändring av nuvarande praxis bör ske genom att dels det inte görs någon reducereing eller periodisering av ideell ersättning till personer som har en svår hjärnskada eller en sänkt medvetandegrad eller som är medvetlösa, dels ersättningsposten olägenheter i övrigt anpassas till förändringar i konsumentprisindex, dels den ideella ersättningen anpassas till standardhöjningen i samhället. *Folk-sam* anser att frågan om översyn av ersättningspraxis när det gäller ideell skada bör behandlas av Trafikskadenämnden, att den ideella ersättningen vid våldtäkt bör höjas och att praxis angående ersättning för ideell skada vid nedsatt medvetandegrad eller medvetlöshet bör ses över.

Några remissinstanser anser att det i vart fall i nuläget saknas tillräckliga skäl för en översyn av skadeståndsrätten. Enligt *JK* finns det inte skäl att för närvarande på samma sätt som gjordes år 1975 ta upp frågan om höjning av de ideella skadeståndens storlek. Samma uppfattning har *Svenska försäkringsbolags riksförbund* och *Landstingsförbundet*. Även *hovrätten för Västra Sverige* anser att en närmare utredning i saken inte synes för närvarande ha högsta prioritet. Hovrätten motsätter sig dock inte att en utredning kommer till stånd i lämpligt sammanhang. Enligt *Stockholms tingsrätt* finns det knappast något behov av en utredning om de ideella skadestånden vid personskada.

En utförligare redovisning av remissvaren finns i bilaga 1.

Gällande ordning

Konsumentförsäkringslagen trädde i kraft den 1 januari 1981. Den ersatte inom sitt tillämpningsområde bestämmelser i lagen om försäkringsavtal (försäkringsavtalslagen). Syftet med konsumentförsäkringslagen är att ge konsumenterna en starkare ställning i förhållande till försäkringsbolagen. Lagen är därför också till största delen tvingande för försäkringsbolagen.

Konsumentförsäkringslagen är tillämplig på de vanligaste skadeförsäkringar som tecknas av konsumenter för privatändamål, nämligen hemförsäkringar, villaförsäkringar, fritidshusförsäkringar, reseförsäkringar, motorfordonsförsäkringar och båtförsäkringar (1 §). Lagen tillämpas däremot inte på personförsäkringar såsom livförsäkringar samt fristående olycksfalls- och sjukförsäkringar. Utanför lagen faller också försäkringar som grundas på kollektivavtal eller som grundas på gruppavtal och handhas av företrädare för gruppen (1 §).

Konsumentförsäkringslagen innehåller regler om bl. a. informationen till konsumenterna, rätten att teckna försäkring, förnyelse av försäkringen, premiebetalning, möjligheterna att sätta ned försäkringsersättningen när den försäkrade inte har uppfyllt sina förpliktelser och skadereglering.

Ett försäkringsbolag som en konsument vänder sig till för att få en försäkring skall på eget initiativ informera konsumenten om vad försäkringen omfattar och vad den kostar (5 §). Sedan försäkring har tecknats skall bolaget, om det inte har skett tidigare, så snart som möjligt i skriftlig form underrätta försäkringstagaren om sådana begränsningar i försäkringsskyddet som man kan anta att konsumenten inte utan vidare räknar med (6 §).

Har den försäkrade drabbats av en skada och är försäkringsbolaget inte villigt att ge hela den ersättning som begärs, skall bolaget upplysa den försäkrade om de möjligheter som finns att få frågan prövad. Föreligger risk för preskription skall också detta påpekas för konsumenten (7 §).

Ett försäkringsbolag får i princip inte vägra en konsument att teckna en försäkring som bolaget normalt tillhandahåller allmänheten (9 §). Konsumenten har också en liknande rätt att behålla en sådan försäkring (15, 18 och 25 §§). Konsumenten är inte hänvisad till bolagets ensidiga beslut i frågorna utan kan få dem prövade av domstol (41–43 §§).

När försäkringstiden går ut blir försäkringen i regel automatiskt förnyad, om den inte sägs upp eller försäkringstagaren tar en annan, motsvarande försäkring i ett annat bolag (14 §). Detta innebär att den försäkrade tills vidare behåller sitt skydd, även om han inte skulle ha fått någon ny premieavi eller om han skulle ha glömt att betala premien.

Försäkringstagaren skall alltid ha minst en månad på sig att betala premien för en försäkring som förnyas (22 §). Redan ett dröjsmål som sådant medför inte att försäkringsskyddet tar slut. Först sedan en uppsägning har sänts till försäkringstagaren och fjorton dagar har gått därefter utan att betalning har skett upphör försäkringen (25 §).

De flesta reglerna i konsumentförsäkringslagen är civilrättsliga, dvs. de reglerar förhållandet mellan parterna i försäkringsavtalet. Reglerna om informationsplikt är emellertid marknadsrättsliga. I fråga om underlåtenhet

att lämna information skall således tillämpas vad som föreskrivs i marknadsföringslagen om underlåtenhet att lämna information vid marknadsföring. Genom den koppling som finns mellan konsumentförsäkringslagens informationsbestämmelser och marknadsföringslagen ankommer det på konsumentverket/konsumentombudsmannen (KO) och i sista hand på marknadsdomstolen att närmare fastställa informationens innehåll och på vilket sätt den skall lämnas.

Konsumentverket har utfärdat riktlinjer för information om vissa konsumentförsäkringar (KOVFS 1981:3).

Den av staten och försäkringsgivarna gemensamt inrättade Konsumenternas försäkringsbyrå har till uppgift att ge råd och hjälp åt konsumenter i olika försäkringsärenden, bl. a. när det gäller information om försäkringsvillkor. Rådgivningen är gratis.

Försäkringsinspektionen har som huvuduppgift att utöva tillsyn över försäkringsbolagen och verka för en sund utveckling av försäkringsväsendet (19 kap. 1 § försäkringsrörelselagen). I inspektionens uppgift ingår bl. a. att granska om försäkringsvillkor är skäliga med hänsyn till det skydd försäkringen är avsedd att ge och omständigheterna i övrigt (19 kap. 6 §).

Motionsmotivering

I motion L253 (fp) framhålls att konsumentorganen och lagstiftningen på konsumentområdet tillkommit för att hjälpa den enskilde konsumenten. Trots detta finns det enligt motionärernas mening fortfarande stora brister som gör att den enskilda människan ofta känner sig utlämnad och tvingad att i underläge föra sin talan mot organisationer som på sin sida förfogar över mycket kunnig juridisk expertis.

Motionärerna tänker därvid särskilt på de personer som vill hävda sin rätt i försäkringsssammanhang. I motionen erinras om att vi har ett väl utbyggt frivilligt försäkringssystem och att det i normalfallet inte uppstår några problem vid skaderegleringen. Motionärerna påpekar att det dock under senare tid alltför ofta har visat sig att försäkringsbolagen med hjälp av sin juridiska expertis och finstiltla för den enskilde försäkringstagaren svårtolkade bestämmelser vägrar utbetala ersättning för skador som rimligen borde ersättas.

Motionärerna hänvisar till att försäkringsbolagen bedriver en aktiv marknadsföring och menar att det är rimligt att det skall vara så i en fungerande marknadsekonomi. Bolagen kan dock enligt motionärernas mening kritiseras för bristfällig information om vad försäkringen inte omfattar. I de fall ersättning vägras känner sig den enskilde försäkringstagaren helt utlämnad. För att hävda sin rätt måste han kanske föra skadeståndstalan mot bolaget som har all expertis på sin sida. Enligt motionärernas uppfattning är det mer angeläget att försäkringsbolagen upplyser konsumenterna om vad försäkringen inte gäller för än att upplysa om de förmåner den ger. Motionärerna framhåller vidare att KO måste ges utökade möjligheter att bistå enskilda konsumenter och försäkringstagare i allmän domstol. Över huvud taget behöver konsumentorganisationen, påpekas det vidare, ges större möjligheter att stärka försäkringstagarens ställning. I motionen

erinras om att försäkringsbolagen själva givetvis kan åstadkomma mycket för att ge försäkringstagarna en heltäckande information. Det är emellertid också angeläget att konsumentverket får utökade möjligheter att påverka marknadsföringen.

Med hänvisning till det anförda yrkar motionärerna att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av översyn av konsumentförsäkringslagstiftningen i syfte att stärka den enskilde försäkringstagarens ställning mot försäkringsbolagen.

Tidigare riksdagsbehandling

På våren 1985 behandlade utskottet en motion (m) med liknande syfte som den nu aktuella. I den motionen framhölls att försäkringsbolagens information om försäkringsvillkor ofta var otillfredsställande. Det var enligt motionären i många fall svårt för försäkringstagarna att kunna få en klar bild av vad försäkringen omfattar. Motionären beklagade vidare att det samarbete mellan försäkringsbolagen som resulterat i ett sammanställande av normvillkor för hem-, villa- och fritidshusförsäkringar hade upphört år 1982.

I sitt av riksdagen godkända yttrande (LU 1984/85:39 s. 17–18) anförde utskottet att det för den presumtive försäkringstagaren är en fördel om han har flera olika försäkringslösningar att välja mellan. Han får då möjlighet att välja en lösning som passar just hans förhållanden. Enligt utskottet var det således inte för försäkringsbranschen gemensamma försäljningsvillkor vid olika slag av försäkringsobjekt som behövde tillskapas. Det var i stället viktigt att försäkringsbolagen talar samma språk, dvs. att ett försäkringsvillkor hos en försäkringsgivare betyder samma sak som ett motsvarande försäkringsvillkor hos en annan försäkringsgivare. Utskottet ansåg att det fanns ett stort behov av standardiserade termer och villkor samt att det var angeläget att försäkringsvillkoren presenteras på ett lättfattligt och informativt sätt. Ett uppfyllande av nu angivna krav var enligt utskottets mening nödvändigt för att försäkringstagaren skall ha en reell möjlighet att välja mellan olika försäkringslösningar. Enligt vad utskottet inhämtat hade konsumentverket och försäkringsinspektionen fortlöpande överläggningar med försäkringsbranschen i frågor som rör utformandet av olika försäkringsvillkor. Utskottet hänvisade också till den verksamhet som bedrivs av Konsumenternas försäkringsbyrå.

Med hänsyn till den verksamhet som bedrevs i fråga om utformandet av försäkringsvillkor och information om dessa ansåg utskottet att syftet med motionen redan var tillgodosett och avstyrkte därför bifall till motionen.

Utredningsförslag

Försäkringsverksamhetskommittén har i uppdrag att se över lagstiftningen om försäkringsbolagens och försäkringsinspektionens verksamhet m. m. I kommitténs uppdrag ingår bl. a. att överväga hur granskningen från samhällets sida skall ske av de avtalsvillkor som försäkringsbolagen använder. Översynen omfattar villkorsgranskningens roll, inriktning och intensitet särskilt i fråga om de försäkringsvillkor som används på konsumentområdet.

I delbetänkandet (SOU 1986:8) Soliditet och skälighet i försäkringsverksamheten behandlar kommittén bl. a. den för försäkringsverksamheten gällande skälighetsprincipen som innebär krav på att såväl försäkringspremier som övriga försäkringsvillkor skall vara skäliga. Kommittén tar också upp frågan om hur skaderegleringen bör ske. Det samband som råder mellan villkorsutformning, information och skadereglering belyser kommittén genom några praktiska exempel (betänkandet s. 222–238).

Beträffande villkorsskäligheten diskuterar kommittén om det i försäkringsrörelselagen uttryckligen bör anges att försäkringar skall vara utformade på ett ändamålsenligt sätt. Kommittén avvisar tanken på att införa ett i lagen inskrivet krav på försäkringars ändamålsenlighet med åtföljande offentlig kontroll, eftersom en sådan ordning enligt kommitténs mening i praktiken skulle innebära att ansvaret för produktutveckling och produktutformning till viss del skulle komma att ligga på annat håll än hos den som har det praktiska och ekonomiska ansvaret för verksamheten. Försäkringsinspektionen bör i stället även i fortsättningen granska villkoren från skälighetssynpunkt, vilket enligt kommitténs uppfattning också innefattar en viss grad av produktpåverkan. Granskningen bör inte vara inriktad på en allmän bedömning av försäkringarna i syfte att styra produktutvecklingen utan i stället närmast avse enskilda villkor och förändringar i försäkringarnas omfattning. Skälighetsbedömningen av försäkringsvillkor bör enligt kommitténs förslag göras enligt nuvarande riktlinjer med det tillägget att villkoren och deras tillämpning i största möjliga utsträckning bör anpassas till vad som får anses vara rimligt med avseende på normala beteenden hos försäkringstagarna.

Kommittén framhåller att försäkringsbolagens behandling av försäkringsfallen, skaderegleringen, är av utomordentligt stor betydelse för försäkringstagarna. Några av de krav på skaderegleringsförfarandet som enligt kommitténs uppfattning måste ställas och iakttas av bolagen är att förfarandet skall vara säkert, snabbt, billigt, konsekvent, enhetligt och rättvist. Kommittén anser sig inte böra föreslå lagregler som allmänt skall gälla vid all skadereglering utan hänvisar i stället till de av Försäkringsbranschens Serviceaktiebolag styrelse antagna grundläggande principerna för skadebehandling, vilka bör kunna tjäna som en viktig utgångspunkt för bolagen och deras personal i arbetet med skadeärenden.

Kommittén konstaterar att privatpersoner som försäkringstagare normalt får anses befinna sig i underläge när de har kontakt med försäkringsgivaren i skadeärenden. Handläggaren i ett försäkringsbolag bör därför, påpekar kommittén, på ett lättförståeligt sätt informera och förklara för den skadelidande vilka regler som gäller vid reglering av en skada och verka för att den skadelidande verkligen får den ersättning han är berättigad till. Försäkringsbolagets beslut skall vara utförligt motiverat och bör i möjligaste mån lämna upplysning om det utredningsmaterial som legat till grund för ställningstagandet. Enligt kommitténs mening bör försäkringstagaren också under ärendets handläggning eller efter det att beslut fattats få ta del av relevant utredningsmaterial. Beträffande försäkringstagarnas möjligheter att få ta del av läkarintyg och yttranden från försäkringsbolagens sakkunnig-läkare föreslår kommittén att försäkringstagaren, om han vägras att få ta del

av ifrågavarande handlingar, skall få möjlighet att vända sig till försäkringsinspektionen för att få utlämningsfrågan prövad. Kommittén erinrar vidare om att försäkringstagaren också bör få en tillfredsställande information om olika möjligheter till överprövning av bolagets beslut i skadeprövningsärenden.

Kommittén understryker att försäkringsinspektionens granskning av försäkringsbolagens handläggning av skadeärenden är synnerligen väsentlig.

Försäkringsverksamhetskommitténs betänkande övervägs för närvarande i finansdepartementet.

Utskottet

I betänkandet behandlas två motioner om skadestånd för ideell skada samt en motion om konsumentförsäkringslagstiftningen.

Skadestånd för ideell skada

Skadeståndslagens regler om ersättning för personskada fick sin utformning genom en lagändring år 1975. Enligt 5 kap. 1 § skadeståndslagen (SkL) kan den som har tillfogats personskada få ersättning för både ekonomisk och ideell skada. Som ekonomisk skada ersätts sjukvårdskostnader och andra utgifter till följd av skadan samt förlorad arbetsförtjänst och framtida inkomstförlust. Ideell skada gottgörs i form av ersättning för sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men. Sveda och värk avser skadeföljder under den akuta sjukdomstiden, medan lyte eller annat men omfattar bestående lidande eller obehag. Till ideell skada hänförs även vissa olägenheter i övrigt till följd av skadan.

Ideell skada kan ersättas även i vissa fall när en personskada inte föreligger. Sålunda skall enligt 1 kap. 3 § SkL bestämmelserna om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom ärekränkning eller genom vissa andra angivna brott mot den personliga integriteten.

Kostnad eller förlust som drabbar en anhörig till en skadad, en s. k. tredjemansskada, är enligt gällande rätt inte ersättningsbar.

Ett utmärkande drag inom den svenska skadeståndsrätten är att ersättningsnivån vid ideella skador i hög grad bestämts genom ett samspel mellan domstolspraxis och försäkringspraxis. Skadestånd för sveda och värk samt lyte och framtida men fastställs i praktiken med ledning av tabeller som upptar schablonbelopp vid olika grader av lidande och olika typer av skador. Tabellerna anger endast riktpunkter, och varje skadeärende bedöms efter en prövning av förhållandena i det enskilda fallet. Tabellerna används av både domstolar och försäkringsbolag. Att tabellerna fått denna genomslagskraft hänger samman med att en rättstillämpning grundad på sådana normer uttryckligen godtogs under förarbetena till 1975 års ändringar i SkL och med att högsta domstolen i flera domar stött normerna.

De tabeller som allmänt används har utarbetats av Trafikskadenämnden, vars verksamhet är författningsreglerad. Nämnden är liksom andra skade-

prövningsnämnder främst ett rådgivande organ för försäkringsbolagen i frågor om ersättning för personskador. Den som inte nöjer sig med Trafikskadenämndens bedömning och försäkringsbolagets därpå grundade ställningstagande har alltid möjlighet att få skadestandsfrågan prövad av allmän domstol.

I *motion L206 (c)* hävdas att skadestandsrätten är dåligt utvecklad i vårt land. Motionären framhåller att det i Sverige utgår lägre skadestånd för personskador än i en del andra länder, t. ex. i USA. Motionären hänvisar vidare till att det till skillnad mot vad som gäller i Sverige i en del länder utgår ersättning även till en skadads anhörig. Enligt motionärens mening borde ersättning utgå exempelvis om en förälder tar tjänstledigt en månad för att vårda ett skadat barn. Motionären kritiserar vidare den praxis som Trafikskadenämnden tillämpar och som innebär att ersättningen reduceras om den skadade är så dålig att han eller hon inte kan använda pengarna. Det är enligt motionärens mening orimligt att skadestandsbeloppets storlek anpassas efter en skadads medvetandegrad. I motionen betonas vikten av en skyndsam handläggning av ersättningsfrågorna. Motionären anser att det är nödvändigt med en på internationella jämförelser grundad översyn av reglerna och praxis när det gäller det ideella skadeståndet och yrkar att riksdagen hos regeringen begär en sådan översyn.

Även i *motion L257 (m)* hävdas att de ideella skadestånden är låga i vårt land och att en praxis utvecklats som i hög grad strider mot såväl modern människosyn som allmänt rättsmedvetande. Motionären anser att önskemål om en högre ersättningsnivå inte behöver medföra att mycket stora summor bör utgå så som ibland sker i vissa andra länder. Det bör dock eftersträvas att den enskilde i kompensation för de ofta skakande upplevelser och svåra plågor som han kan drabbas av erhåller ersättning som på ett bättre sätt än för närvarande relateras till arbetslöner i form av månadslön, årslön eller livslön. Motionären yrkar att regeringen bör ges i uppdrag att framlägga förslag till nya grunder för fastställande av de ideella skadeståndens storlek.

Frågan om reduktion av skadestånd på grund av den skadelidandes tillstånd tas också upp i *motion L253 (fp)* som behandlas i följande avsnitt.

Utskottet vill till en början erinra om att en grundläggande princip inom skadestandsrätten är att en skadelidande skall erhålla full ersättning för sina skador. Den skadelidande skall med andra ord kompenseras inte bara för direkta ekonomiska förluster såsom inkomstbortfall och sjukvårdskostnader utan även för det lidande och de inte rent ekonomiska förluster som drabbat honom. Genom socialförsäkringen och privata kollektiva försäkringar har skapats en ordning som vid personskador ger den skadelidande ett ekonomiskt grundskydd. Socialförsäkringen täcker emellertid inte ideell skada. Detta har lett till att ersättning för ideell skada har blivit en alltmera viktig del av skadeståndet för personskada. Till denna utveckling har också bidragit förkortningen av arbetstiden och höjningen av levnadsstandarden. Fritiden har därmed blivit mera betydelsefull än förut. En skadelidande som på grund av personskada inte kan utnyttja fritiden på ett meningsfullt sätt har därför ett berättigat krav på att få ersättning för sin förlust i form av skadestånd för ideell skada.

Ett av syftena med de ändringar som genomfördes år 1975 i SkL var att

ersättningsnivån för ideell skada skulle höjas. Lagändringen föranledde också en viss höjning av schablonbeloppen för sveda och värk samt för lyte och framtida men. Höjningen innebar att beloppen anpassades till förändringarna i penningvärdet och i viss utsträckning även till den allmänna standardökningen i samhället. Sedan slutet av 1970-talet har vidare de nämnda schablonbeloppen kontinuerligt justerats med hänsyn till förändringarna i penningvärdet. Någon motsvarande justering har inte skett i fråga om ersättningen för olägenheter i övrigt.

Som ovan redovisats hävdar motionärerna att de ersättningsbelopp som i dag utgår för ideell skada är låga vid en internationell jämförelse. I likhet med flera av de instanser som yttrat sig över motionerna anser emellertid utskottet att några rättvisande jämförelser mellan förhållandena i Sverige och utomlands knappast kan göras eftersom det finns stora, principiellt viktiga skillnader mellan de olika rättssystemen. Utskottet vill också ifrågasätta huruvida det över huvud taget är meningsfullt att göra sådana jämförelser. Bedömningen av en lämplig ersättningsnivå här i landet bör nämligen främst ske med utgångspunkt i svenska förhållanden, varvid hänsyn måste tas inte bara till den skadelidandes intresse av att få en fullgod *compensation* utan också till skadegörarens intresse av att skadeståndsbördan inte blir oskäligt betungande. Också de ekonomiska konsekvenserna för försäkringskollektiven i form av kostnader för försäkringspremier och för samhället i övrigt måste beaktas. Enligt utskottets mening får den ersättningsnivå som i dag gäller på personskadeområdet anses innebära en i stort sett rimlig avvägning mellan de motstridiga intressena.

Mot bakgrund av det anförda kan utskottet inte dela motionärernas uppfattning om behovet av mera genomgripande ändringar av ersättnings-systemet på personskadeområdet. Däremot kan det enligt utskottets mening finnas anledning att närmare överväga om inte en viss höjning av ersättningsnivån vid ideell skada kan vara befogad. Som utskottet tidigare påpekat har den allmänna standardhöjningen medfört att fritiden fått allt större betydelse för de flesta människor här i landet. Därmed har också en skada som nedsätter en persons möjligheter att utnyttja fritiden på ett meningsfullt sätt kommit att bli alltmera kännbar. Den höjning av ersättningsnivån för sveda och värk samt lyte och framtida men som skedde i slutet av 1970-talet innebar att de skadelidande i viss utsträckning fick del av standardökningen i samhället, och frågan är om tiden inte nu är mogen för en ytterligare anpassning till den ökade levnadsstandard. En sådan höjning bör avse inte bara sveda och värk samt lyte och framtida men utan också olägenheter i övrigt. Vad gäller sistnämnda ersättningspost vill utskottet även ifrågasätta huruvida inte den i likhet med posterna sveda och värk samt lyte och framtida men bör anpassas till förändringarna i penningvärdet. Flertalet remissinstanser, bl. a. försäkringsinspektionen, Trafikskadenämnden, Folksam, LO och TCO, har också ställt sig positiva till en höjning av ersättningsbeloppens storlek i proportion till standardökningen.

Utskottet anser vidare att det kan finnas skäl att överväga i vad mån den nuvarande ersättningsnivån står i överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen. Inte bara de ökade möjligheterna till en meningsfull fritid utan också andra livskvaliteter kan för många människor i dag te sig

mera betydelsefulla än förr. De nu aktuella motionerna visar att det finns sådana utvecklingstendenser. Det är därför tänkbart att ersättningsnivån allmänt anses för låg och inte ger tillräcklig kompensation för förluster av olika livskvaliteter. Utan en närmare kartläggning anser sig emellertid utskottet inte kunna ta någon slutlig ställning i denna fråga.

I den allmänna debatten liksom i motionerna har särskild kritik riktats mot den i försäkringspraxis tillämpade regeln att ersättning för ideell skada reduceras eller periodiseras när den skadelidande drabbats av en svår skada som lett till långvarig medvetlöshet eller sänkt medvetandegrad. Bakom denna praxis ligger tanken att ersättningen för ideell skada har en starkt personlig karaktär och därför bör minskas när den skadelidande inte har möjlighet att tillgodogöra sig den. Utskottet har i och för sig förståelse för denna princip. Otvivelaktigt är det emellertid så att allmänheten upplever regeln som stötande. Åtskilliga remissinstanser har av denna anledning uttalat sig till förmån för en ändring. Enligt utskottets mening talar starka skäl för att en praxis som står i strid med den allmänna rättsuppfattningen inte längre bör upprätthållas.

Vad härefter gäller den i motion L206 aktualiserade frågan om ersättning till en skadelidandes anhöriga vill utskottet erinra om att som ovan berörts s. k. tredjemansskada inte ersätts enligt gällande rätt. I praxis utges dock ersättning till tredjeman för kostnader och förluster när dessa på något sätt kan hänföras till den som drabbats av personskada. När exempelvis en förälder stannar hemma från arbetet för vård av ett skadat barn brukar sålunda förälderns inkomstförlust ersättas såsom en vårdkostnad för barnet. Enligt utskottets mening bör man inte utan starka skäl frångå den gällande principen i fråga om tredjemansskador. I likhet med bl. a. försäkringsinspektionen anser emellertid utskottet att det bör övervägas om man inte – utan att i princip vidga kretsen av ersättningsberättigade – kan åstadkomma en ordning där anhörigas kostnader för besök och annan stimulans till den skadade kan ersättas i något större utsträckning än för närvarande.

Sammanfattningsvis anser utskottet att de skadelidandes ställning när det gäller ersättning för ideell skada bör förbättras i vissa avseenden. I ärendet saknas emellertid ett tillfredsställande underlag för ett ställningstagande till frågan i vilken mån sådana förbättringar kan genomföras. Frågan bör därför bli föremål för en översyn. Det bör ankomma på regeringen att närmare bestämma formerna för översynsarbetets bedrivande. Utskottet vill dock i likhet med remissinstanserna framhålla att något behov av ändring av bestämmelserna i SkL egentligen inte föreligger. När det gäller frågor om storleken av skadeståndsbelopp är för övrigt lagstiftning ett trubbigt instrument eftersom sådana frågor smidigast och bäst avgörs i praxis. Lagstiftarens uppgift i sådana sammanhang får därför i likhet med vad som skedde vid 1975 års ändringar i SkL begränsas till allmänna uttalanden till vägledning för rättstillämpningen. Enligt utskottets mening bör därför översynsarbetet i första hand inriktas mot att åstadkomma erforderliga förbättringar inom ramen för gällande regelsystem. I sammanhanget vill utskottet peka på att Trafikskadenämnden i sitt remissyttrande framhållit att vissa frågor om ersättningsnivån vid ideell skada redan aktualiserats inom nämnden. Skulle det emellertid visa sig att det önskvärda resultatet inte kan

uppnås utan en lagändring bör lagstiftningsfrågan övervägas på nytt.

Vad utskottet sålunda anfört bör ges regeringen till känna. Ställningstagandet innebär att önskemålen i motionerna L206 och L257 i huvudsak blir tillgodosedda.

Konsumentförsäkringslagen

Konsumentförsäkringslagen (1980:38), som trädde i kraft den 1 januari 1981, är tillämplig på de vanligaste skadeförsäkringar som tecknas av konsumenter för privatändamål, såsom hemförsäkringar, villaförsäkringar, reseförsäkringar m. m. Lagen innehåller bestämmelser om bl. a. information till konsumenterna om försäkringarna, rätten att teckna försäkring, förnyelse av försäkring m. m.

Syftet med konsumentförsäkringslagen är att ge konsumenterna en starkare ställning i förhållande till försäkringsbolagen. Lagen är därför också till största delen tvingande för försäkringsbolagen. Den innehåller i huvudsak civilrättsliga regler. I fråga om underlåtenhet att lämna information skall emellertid tillämpas de marknadsrättsliga reglerna i marknadsföringslagen om underlåtenhet att lämna information vid marknadsföring.

I *motion L253* (fp) erinras om att vi har ett väl utbyggt frivilligt försäkringssystem och att det i normalfallet inte uppstår några problem vid skaderegleringen. Motionärerna påpekar att det dock under senare tid alltför ofta har visat sig att försäkringsbolagen med hjälp av sin juridiska expertis och finstiltla för den enskilde försäkringstagaren svårtolkade bestämmelser vägrar utbetala ersättning för skador som rimligen borde ersättas. Enligt motionärernas uppfattning är det mer angeläget att försäkringsbolagen upplyser om vad försäkringen inte täcker än att de informerar om förmånerna. Motionärerna framhåller att konsumentorganisationen behöver ges större möjligheter att stärka försäkringstagarens ställning. Visserligen kan försäkringsbolagen själva åstadkomma mycket för att ge försäkringstagarna en heltäckande information men det är också angeläget att konsumentverket får utökade möjligheter att påverka marknadsföringen. Motionärerna anser att konsumentförsäkringslagstiftningen behöver ses över i syfte att stärka den enskilde försäkringstagarens ställning mot försäkringsbolagen och yrkar att det anförda ges regeringen till känna.

Utskottet vill för sin del framhålla att det är en fördel för konsumenterna om de har flera olika försäkringslösningar att välja mellan. Varje konsument får nämligen då möjlighet att välja den lösning som passar honom eller henne bäst. För att konsumenterna skall ha någon reell valmöjlighet på försäkringsområdet krävs att försäkringsbolagen ger dem en tillfredsställande information angående omfattningen av det försäkringskydd som bolagen erbjuder. En sådan information behövs också för att konsumenterna skall kunna ta till vara sina rättigheter i skaderegleringsärenden. Inte minst viktigt härvidlag är att informationen är entydig, dvs. att ett försäkringsvillkor hos en försäkringsgivare betyder samma sak som motsvarande villkor hos en annan försäkringsgivare. Som utskottet konstaterade år 1985 vid behandlingen av en motion liknande den nu aktuella (LU 1984/85:9) finns det således ett stort behov av standardiserade termer och villkor. Det är också angeläget att

försäkringsvillkoren presenteras på ett lättfattligt och informativt sätt.

I syfte att förbättra konsumenternas ställning på försäkringsområdet har vissa åtgärder redan vidtagits. Sålunda har konsumentverket och försäkringsinspektionen ett fortlöpande samarbete med försäkringsbranschen beträffande utformningen av försäkringsvillkor. Vidare har staten och försäkringsbranschen inrättat Konsumenternas försäkringsbyrå dit konsumenterna kostnadsfritt kan vända sig för råd och hjälp, bl. a. när det gäller information i försäkringsfrågor.

De av motionärerna aktualiserade frågorna har som närmare redovisats ovan (s. 11–13) nyligen också övervägts av försäkringsverksamhetskommittén. Kommittén har i ett år 1986 lämnat delbetänkande ingående behandlat frågor som rör försäkringsbolagens utformning av försäkringsvillkor, information och skadereglering samt det samband som finns mellan dessa frågor. Kommittén anser att försäkringsinspektionen även i fortsättningen bör granska om försäkringsvillkor är skäligen, vilket i sig innefattar en viss grad av produktpåverkan. Kommittén framhåller vidare att försäkringsbolagens skadereglering är av utomordentligt stor betydelse för försäkringstagarna och att skaderegleringsförfarandet måste vara säkert, snabbt, billigt, konsekvent, enhetligt och rättvist. Kommittén understryker vikten av att bolagen och deras personal ger försäkringstagarna lättförståelig och tydlig information om försäkringsvillkor och om vad som eljest är av betydelse för försäkringstagarna i skadeprövningsärenden.

Betänkandet är efter remissbehandling föremål för överväganden inom regeringskansliet.

Med hänsyn till det utredningsarbete som försäkringsverksamhetskommittén utfört och de åtgärder i övrigt som vidtagits i syfte att stärka konsumenternas ställning anser utskottet att någon särskild översyn av konsumentförsäkringslagen i enlighet med motionärernas önskemål inte är erforderlig. Utskottet avstyrker därför motion L253.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *skadestånd för ideell skada* att riksdagen med anledning av motionerna 1985/86:L206 och 1985/86:L257 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört angående översyn av ersättningen vid ideell skada,
2. beträffande *konsumentförsäkringslagen* att riksdagen avslår motion 1985/86:L253.

Stockholm den 21 oktober 1986

På lagutskottets vägnar

Per-Olof Strindberg

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Inga-Britt Johansson (s), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Inger Hestvik (s), Bengt Harding Olson (fp), Gunnar Thollander (s), Marianne Karlsson (c), Berit Löfstedt (s), Ewa Hedkvist Petersen (s) och Håkan Stjernlöf (m). LU 1986/87:3

Justitiekanslern

I fråga om ideell skada är det självfallet svårare att bestämma vad som skall anses som full gottgörelse än i fråga om ekonomisk skada. Det går inte att ställa upp några objektiva grunder enligt vilka det går att mäta den förlust som skadan skall anses ha medfört. Förlusten måste därför uppskattas efter en mera fri bedömning än när skadan har medfört följder av ekonomisk art. Det ligger därför i sakens natur att ersättning för ideell skada måste bestämmas tämligen schablonmässigt. (Jfr prop. 1975:12 s. 111.)

Det har tidigare i olika sammanhang framhållits att den ersättning för ideell skada som betalas ut i Sverige internationellt sett är förhållandevis låg (se bl. a. Bengtsson m. fl., Skadestånd, tredje uppl., s. 195). I förarbetena till 1975 års ändringar i skadeståndslagen framhöll föredragande departementschefen också att en generösare inställning gentemot den skadelidande i fråga om ersättning för ideell skada var önskvärd (se prop. 1975:12 s. 111 f). En viss höjning synes därefter också ha skett (se bl. a. Bengtsson m. fl. a. a.). I detta sammanhang kan påpekas att en bidragande orsak till att den svenska ersättningen framstår som låg är att ersättning för ideell skada utomlands ofta ses inte som en reparation utan mer som en upprättelse för den skadelidande eller som privatböter för den skadeståndsskyldige. Det är främmande för oss att se skadeståndet på detta sätt.

Rättsbildningen i vad avser ersättning för ideell skada sker i vårt land i huvudsak genom en utomrättslig skadereglering. Ytterst få skadeståndstvisiter blir föremål för domstolsprövning. Detta synes bero på att den skadereglering som sålunda sker under medverkan av enskilda – främst försäkringsväsendet – anses ge den skadelidande goda garantier för en rättvisande bedömning av ersättningsanspråken. (Se Nordenson i Festskrift för Hellner, s. 395 f.) Mot nu angiven bakgrund och då det ännu inte synes ha utbildats någon domstolspraxis efter departementschefens uttalanden år 1975 om önskvärdheten av en höjning av ersättningen anser jag inte att det finns skäl att för närvarande änyo ta upp frågan om höjning av de ideella skadeståndens storlek.

Det kan slutligen framhållas att det torde möta svårigheter att i lagtext utforma regler för beräkning av skadeståndets storlek vid ideell skada. I stort sett torde uttalanden av det slag som departementschefen gjorde år 1975 få tjäna som riktmärke vid rättstillämpningen. Dessa uttalanden får anses gälla alltså.

Brottskadenämnden

Huvudsyftet med de båda motionerna synes vara att få till stånd en allmän höjning av ersättningsnivån i vad gäller s. k. ideell skada och då främst ersättningen för sveda och värk samt lyte och men. Några objektiva normer efter vilka ersättningsnivån såvitt avser ideell skada kan bestämmas finns inte utan det är en värderingsfråga hur mycket som skall betalas för denna typ av skada.

En tämligen allmänt omfattad utgångspunkt beträffande resonemangen kring skadeståndersättning för personskada är att när man har begränsade resurser så är det viktigt att full ersättning ges i första hand för ekonomisk skada, dvs. för kostnader och inkomstförlust. Detta kan då komma att innebära viss återhållsamhet i vad gäller ersättning för den ideella skadan. Vad beträffar ersättningen för ekonomisk skada får Sverige anses leva upp till ovannämnda målsättning. Även vad gäller ersättning för ideell skada får Sverige internationellt sett anses ligga relativt bra till. Några exakta jämförelser går på grund av principiella skillnader i de olika ländernas ersättningsystem visserligen inte att göra men det torde inte vara riktigt att denna typ av skada i Sverige ersätts med speciellt låga belopp vid en internationell jämförelse. Att jämföra de svenska ersättningsbeloppen med vad som utgår i USA är inte möjligt på grund av de ur svensk synvinkel särpräglade förhållanden som råder där på skadeståndsrättens område.

Ersättningarna för ideell skada utgör numera kostnadsmissigt en ganska betydande del av personskadeersättningarna (se Hellner, Skadeståndsrätt, fjärde upplagan 1985 s. 293). En avsevärd höjning av ersättningsnivån skulle därför bli tämligen kostsam. Ersättningsområdet domineras av trafikskadeersättning inom ramen för trafikförsäkringens samt arbetsskadeersättning som utgår genom de olika former av trygghetsförsäkringar som finns. När Gunnel Jonäng i sin motion framhåller att om man har fullgjort *sin* försäkringsskyldighet skall skadeersättningen utbetalas oavsett den skadades sjukdomstillstånd etc. stämmer detta alltså inte med verkligheten. Det är endast undantagsvis den skadelidande själv som har fullgjort försäkringsplikten, i regel är det någon annan. I sista hand blir det vi alla, folkhushållet, som i form av höjda priser och skatter får betala en höjning av ersättningsnivån.

Storleken av skadestånd för sveda och värk samt lyte och men bestäms i praktiken med ledning av tabeller som uppftar olika grader av lidande och olika typer av skador. Självfallet anger tabellerna endast riktpunkter och varje skadefall bedöms genom en individuell prövning inom den allmänna ramen. Både domstolar och försäkringsbolag begagnar dessa tabeller och metoden är sanktionerad genom högsta domstolens rättspraxis (se NJA 1982 s. 793). De tabeller som sålunda allmänt begagnas är utarbetade av trafikskadenämnden och revideras successivt. Höjning av tabellbeloppen brukar ske årligen med utgångspunkt i förändringen av konsumentprisindex. Ärenden av principiell betydelse – och dit hör tabellerna – handläggs i nämndens "råd", i vilket även ingår trafikskadenämndens lekmanaledamöter föreslagna av de fackliga organisationerna, Lantbrukarnas riksförbund och Sveriges hantverks- och industriorganisation.

Vid studiet av tabellerna är det viktigt att komma ihåg att genom de ändringar i skadeståndslagen vilka trädde i kraft den 1 januari 1976 infördes en ny ersättningspost benämnd "olägenheter i övrigt", som avses skola ge gottgörelse, också den, i huvudsak för ideell skada. Till olägenheter i övrigt hänförs sådant som ökad anspänning i arbetet samt smärre kostnader som inte lämpligen kan ersättas för sig. Som olägenheter i övrigt ersätts också kostnadsrisker och besvär i den dagliga livsföringen. Ersättningen kan bestämmas på olika sätt, men den vanligaste metoden är att man utgår från ett uppskattat årsbelopp och sedan kapitaliserar detta efter vissa tabeller.

Erfarenheten visar, att särskilt vid allvarligare skador denna typ av ersättning kan uppgå till betydande belopp, inte sällan till åtskilligt mer än tabellersättningen för lyte och men (jfr Hellner a. a. s. 299).

Enligt brottsskadenämndens mening fungerar det nuvarande systemet vid fastställande av ersättning för ideell skada i huvudsak tillfredsställande. Särskilt om man beaktar möjligheten till ersättning för s. k. olägenheter i övrigt måste ersättningsnivån anses vara ganska rimlig. Lekmännens deltagande i arbetet på tabellerna medför att den allmänna synen på hithörande frågor vinner beaktande. Därigenom finns möjligheter inte bara till återkommande formella bearbetningar av tabellverket utan även till reella förändringar beroende på en förändrad grundsyn. Brottsskadenämnden vill erinra om att sedan skadeståndskommittén i sitt betänkande (SOU 1973:51) Skadestånd V kommit med vissa synpunkter på ersättningsnivån, vilka understrukits i proposition 1975:12, så genomfördes på trafikskadenämndens initiativ en viss allmän höjning av tabellersättningen för ideell skada.

Men om det nu är så – vilket väl motionerna antyder – att det finns anledning att misstänka att ersättningsnivån i vårt land i fråga om ideell skada mera allmänt uppfattas såsom varande alltför låg, kan det nog finnas skäl att undersöka, hur det förhåller sig med den saken och hur man eventuellt kan få till stånd en bättre ordning. Det är möjligt att på detta område pågår en relativt snabb utveckling innebärande att frihet från lidande – kroppsligt och själsligt – i förhållande till andra värden i tillvaron skattas högre än tidigare. Därmed kunde sammanhånga tendenser att uppskatta fritiden, möjligheten att utnyttja fritiden för olika aktiviteter, särskilt högt (Hellner a. a. s. 293). Det är tänkbart att den nuvarande, ovan beskrivna ordningen för bestämmande av ersättningarna (ersättningsnivån) för ideell skada inte är tillräckligt flexibel, tillräckligt dynamisk för att fånga upp dessa stämningar.

Om man alltså igångsätter en utredning rörande ersättning för ideell skada, blir det givetvis en uppgift för denna utredning att ta ställning till frågan om ersättningsbeloppen. Här kan bara lämnas några allmänna synpunkter på dessa frågor. – I Danmark har man det systemet, att ersättningsgrunderna (i form av schabloner) är direkt angivna i lagen. Så gäller t. ex. för sveda och värk ett dagsbelopp om 100 dkr. vid sängläge och 50 dkr. vid uppegående. Menersättning utgör vid 100-procentig invaliditet 200 000 dkr. med möjlighet att i speciella fall höja ersättningen till 240 000 dkr. Vid lägre invaliditetsgrad nedsättes beloppet i proportion till invaliditetsgraden. De i lagen angivna beloppen är visserligen underkastade en årlig indexreglering men är i övrigt fixa. Man kan nog från svensk sida konstatera att detta inte är en ordning som kan rekommenderas. Systemet synes formellt och stelbent. – Att – såsom föreslagits i Lars Ahlmarks motion – koppla in regering och riksdag för att åstadkomma något slags allmänt underlag för en höjning av ersättningsnivån förefaller att vara en statsrättsligt egendomlig konstruktion. Riksdagen kan på detta område knappast åstadkomma några riktlinjer på annat sätt än genom lag. – Säkerligen bör det hos oss även i fortsättningen i princip vara domstolarna som bestämmer ersättningarnas storlek. Den nyanserade bedömning som krävs för att behandla de många olikartade fall som här förekommer kan i sista hand knappast åstadkommas på annat sätt. Vad man emellertid kanske skulle rikta in sig på vore formerna

för utarbetande av det tabellverk som ligger till grund för domstolarnas praxis. En möjlighet vore att tillskapa ett nytt organ – med bredare förankring – för detta arbete. Men det skulle kanske räcka med att ge trafikskadenämndens råd en annan sammansättning genom att låta också t. ex. representanter för de politiska partierna ingå i rådet. Det finns ingen anledning att anta annat än att domstolarna – och i sista hand högsta domstolen – skulle liksom hittills i stort sett lägga de normer som på detta sätt genom tabellerna åstadkoms till grund för sina avgöranden.

Även andra frågor kan vara av intresse för en blivande utredning om ersättning för ideell skada. Gunnel Jonäng har pekat på några.

Vad angår de situationer som inom skaderegleringen brukar betecknas som "paketfall" – dvs. fall där den skadade tillfogats en så svår hjärnskada att han eller hon är helt kontaktlös – bör framhållas att svensk rätts ersättning för ideell skada (sveda och värk samt lyte och men) är tänkt som en kompensation för den skadades personliga lidande. Är skadan så svår att den skadade överhuvudtaget inte upplever något lidande, är det principiellt rimligt, att ersättning inte alls utgår eller kraftigt reduceras. Ersättningen är ju inte till för de anhöriga. Skaderegleringspraxis visar å andra sidan, att om den medicinska bedömningen ger vid handen, att den skadade har i vart fall någon liten förmåga kvar att uppleva omvärlden, så ges ersättning med fullt eller nästan fullt belopp. Mot denna praxis kan knappast riktas någon befogad anmärkning. Möjligen kan nyanserna diskuteras. Man får utgå ifrån, att vid försäkringspremiernas beräkning hänsyn tagits till denna praxis.

Enligt gällande rätt anses kostnad eller förlust som drabbat en anhörig till t. ex. ett skadat barn vara en tredjemansskada som inte är ersättningsgill. Med svensk rätts allmänna inställning till tredjemansskador är detta en tämligen ofrånkomlig ståndpunkt. Det bör emellertid framhållas, att så snart kostnaden eller förlusten på något sätt kan hänföras till den skadade själv, så bör ersättning kunna utgå. Om exempelvis behandlingsläkaren förklarar att det skulle gagna barnets tillfrisknande om modern toge tjänstledigt för att vara tillsammans med barnet varje dag på sjukhuset, bör moderns inkomstförlust kunna konstrueras som en vårdkostnad för barnet. Brottsskadenämnden har i sin praxis åtskilliga exempel på sådana situationer.

Enligt svensk rätt lämnas i viss utsträckning ersättning för chock som drabbat en person i samband med att en anhörig eller närstående skadats (jfr Conradi i SvJT 1984 s. 189). Däremot utgår inte, på sätt sker i vissa andra länder, ersättning för sorger och besvikelser (Hellner a. a. s. 194). Hithörande frågor kunde vara förtjänta av en närmare undersökning och belysning.

Ovan har talats om ersättningsposten "olägenheter i övrigt". Det råder i praxis viss osäkerhet om hur ersättningen för olägenheter i övrigt skall bestämmas, och på sistone har också i fackpressen förts en ganska livlig diskussion härom. Det vore kanske inte ur vägen, om hithörande problem kunde närmare belysas.

Under återopande av vad sålunda anförts tillstyrker brottsskadenämnden, att frågorna om ersättning för ideell skada görs till föremål för en särskild utredning.

Inom försäkringsinspektionens tillsynsområde faller bl. a. de enskilda försäkringsbolag som bedriver trafikförsäkring och ansvarighetsförsäkring ur vilka försäkringsformer de ojämförligt största ersättningsbeloppen för personskador utges. För att främja en enhetlig skadereglering av personskador inom trafikförsäkringen har trafikskadenämnden inrättats. För övrig ansvarighetsförsäkring finns Ansvarighetsförsäkringens Personskadenämnd med motsvarande uppgift. Dessa båda nämnder har under de senaste decennierna kommit att bli normbildande för försäkringsbolagens reglering av personskador. Enligt uppgifter som inspektionen inhämtat har under kalenderåret 1985 i trafikskadenämnden behandlats totalt 2 727 ärenden och i Ansvarighetsförsäkringens Personskadenämnd 375 ärenden.

Enligt inspektionens mening har personskadenämnderna stor betydelse för personskaderegleringen och verksamheten synes fungera väl. Den utvecklingen, att de flesta personskadorna slutregleras efter utlåtande från en personskadenämnd, kan vara ett resultat av att enskilda skadelidande i allmänhet önskar få en snabbare reglering av ersättningsfrågan än vad som är möjligt genom ett domstolsförfarande med eventuellt överklagande i högre instans. I sammanhanget bör nämnas att den skadelidande aldrig är betagen sin rätt att föra talan om ersättning i domstol därför att ett yttrande inhämtats från aktuell personskadenämnd. Ofta inhämtas yttrande från nämnden också genom domstolens försorg därför att någon av parterna i ett tvistemål begär det. Inom trafikförsäkringsområdet föreligger för övrigt skyldighet för trafikförsäkringsgivaren att i svårare personskadefall inhämta yttrande från trafikskadenämnden innan slutligt ersättningsbesked lämnas. Bestämmelser härom finns i 6 § trafikförsäkringsförordningen (1976:359) och 3–4 §§ reglementet för trafikskadenämnden. Inspektionens granskning av personskaderegleringen hos försäkringsbolagen ger inte belägg för att det förekommer någon strävan hos försäkringsbolagen att på de skadelidandes bekostnad "snåla in" på den rättmätiga ersättningen till de skadelidande. När sådant "avslöjats" i massmedia har det oftast rört sig om misstolkning av gällande bestämmelser och de ersättningsgrundande omständigheterna i det enskilda fallet. I många fall kan såväl grunderna för ersättningen som föreliggande bevismaterial ha ändrats från tidpunkten för bolagets första ställningstagande till dess ärendet slutligen avgjorts i domstol.

Såvitt inspektionen kan finna föreligger några missförstånd till grund för uttalandena i motion L206. När det gäller skadeståndets storlek bestäms denna i princip inte av något försäkringsförhållande. Vad beträffar trafikskadeersättningen till dem som skadats i trafik med ett försäkringspliktigt fordon utgår som regel full ersättning oavsett om det finns någon gällande trafikförsäkring för det försäkringspliktiga fordonet som involverats i olyckan. (Se Hellner, Skadeståndsrätt s. 231.) Storleken av trafikskadeersättningen bestäms av den rättspraxis som utbildats med stöd av reglerna i skadeståndslagen. För nödvändig vård av skadat barn betalas ersättning även om vården sker i hemmet. Drabbas den förälder, som vårdar barnet, av inkomstförlust erhåller hon ersättning härför. Från ersättningen görs i

förekommande fall avdrag för dagpenning från försäkringskassan avseende vård av sjukt barn. Nödvändiga kostnader och inkomstbortfall för vård av skadat barn betraktas således inte som en tredjemansskada.

Trafikskadeutredningens betänkande SOU 1974:87, s. 91–108, innehåller en översikt av rättstillståndet på trafikskadecområdet i Norden, Västeuropa, USA och Kanada. Det framgår härav att rättstillståndet skiftar mycket från land till land. Vad särskilt gäller USA har undersökningar avseende främst skador genom biltrafik enligt professor Jan Hellner (Skadeståndsrätt, fjärde upplagan 1985, s. 45) gett den genomgående iakttagelsen ”att små skador ofta leder till överkompensation medan de som lider stora förluster vanligen blir helt utan ersättning eller erhåller ersättningar som understiger förlusten. I några undantagsfall utgår däremot enorma skadestånd.”

Mot bakgrund av vad sålunda anförts kan inspektionen för sin del inte se att det för närvarande föreligger ett behov av en genomgripande översyn av den svenska skadeståndsrätten på personskadeområdet. Inspektionen motsätter sig däremot inte en närmare utredning om huruvida de skadelidande genom personskadeersättningar tillförts den standardökning och den förbättring av levnadsomständigheter i övrigt som skett i samhället. Därvid borde också utredas huruvida anhörigas kostnader för besök och annan stimulans till den skadade t. ex. i skadefall med sänkt medvetandegrad kunde ersättas utan att i princip utvidga kretsen av ersättningsberättigade till att i andra lägen omfatta tredje man.

Hovrätten för Västra Sverige

Den svenska skadeståndsrätten bygger på principen att den skadade skall få full ersättning för den skada han lidit. Med hänsyn till svårigheten att objektivt värdera ideella skador ligger det emellertid i sakens natur att ersättningen måste ske schablonmässigt. Den skadelidandes behov kan påverka ersättningen i sänkande riktning endast under förutsättning att skadeståndet skulle vara oskäligt betungande för den skadeståndsskyldige.

Vid personskada har den skadade relativt goda möjligheter till ersättning. Socialförsäkring och privata kollektiva försäkringar ger en alltmer fullständig täckning för inkomstförlusten, särskilt vid övergående arbetsoförmåga. Däremot utgår inte ideellt skadestånd ur socialförsäkringen. Det ideella skadeståndet har därför fått en ökad betydelse inom skadeståndsrätten. Genom utökat försäkringsskydd har emellertid också möjligheten att i det enskilda fallet erhålla ideellt skadestånd utvidgats.

Beräkningen av ersättningen för sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men sker i försäkringsbolagen med stöd av hjälptabeller som utarbetats av trafikskadenämnden. Tabellerna revideras årligen bl. a. med hänsyn till konsumentprisindex. Under förarbetena till en år 1975 genomförd ändring av skadeståndslagen uttalade departementschefen att det fanns skäl att ha en något generösare inställning gentemot den skadelidande än vad som dittills kommit till uttryck i praxis (prop. 1975:12 s. 111). Detta ledde till en omedelbar höjning av tabellersättningen vid ideell skada.

Tämligen få fall angående skadestånd för personskada går till domstolarna. Förutom på det ökade försäkringsskyddet kan detta bero på att

domstolarna i enlighet med uttalanden i lagförarbeten (prop. 1975:12 s. 111) och högsta domstolens praxis (se t. ex. NJA 1982 s. 793) allmänt tillämpar trafikskadenämndens nyssnämnda hjälptabeller. Avvikelser från resultatet av den schablonmässiga bedömningen sker dock; framför allt vid allvarliga skador förekommer t. o. m. stora avvikelser. Det bör i det här sammanhanget också påpekas att domstolarna vid sin prövning är bundna av parternas yrkanden och att den skadelidande oftast företräds av ombud som är väl bekanta med trafikskadenämndens ersättningsnivå och anpassar ersättningsanspråken härefter.

När det gäller ersättningsnivån för det ideella skadeståndet bör erinras om det nyssnämnda departementschefsuttalandet i prop. 1975:12 och den möjlighet till ersättning för olägenheter i övrigt som infördes på grundval av förslag i samma proposition. Sistnämnda lagändring har givetvis medfört en höjning av ersättningsnivån för ideell skada, låt vara att samtidigt möjligheten till invaliditetsersättning i viss mån minskades. Det kan antas att lagändringen generellt sett har medfört en generösare inställning till den skadelidande i enlighet med departementschefens uttalande, även om några säkra belägg härför ännu inte finns i rättspraxis.

Beträffande den i motionen 1985/86:L206 särskilt berörda frågan om anhörigs möjligheter till ersättning bör framhållas att det enligt svensk rätt i princip endast är den som själv lidit den fysiska skadan som är berättigad till ersättning. Anhöriga kan dock få ersättning för utgifter under förutsättning att dessa kan antas ha skett i den skadelidandes intresse. Även i detta hänseende synes i rättspraxis tendensen vara att – om än med viss försiktighet – visa större frikostighet än tidigare (NJA 1982 s. 668). I den mån en skadad för sin rehabilitering är i behov av särskild vård i hemmet eller annorstädes ersätts detta som en kostnad för den skadade. Vad gäller en förälders möjlighet till ersättning för inkomstförlust vid vård av sjukt/skadat barn bör denna fråga regleras i sjukförsäkringen och inte inom skadeståndsrätten. Särskilt vid vård av sjukt barn är det angeläget att ersättningen utgår automatiskt i omedelbar anslutning till vården.

Sammanfattningsvis anser hovrätten att ersättningsmöjligheterna vid personskada är relativt goda i vårt land. Den skadade får full ersättning för inkomstförlust, utgifter i anledning av skadan samt ersättning för den ideella skada han lidit. Genom den schablonartade beräkningen av ideellt skadestånd möjliggörs en snabb skadereglering vilket inte sällan är mer betydelsefullt från rehabiliteringssynpunkt än skadeståndets storlek. Trots den höjning som skett genom lagändringen 1976 kan ersättningsnivån för ideell skada emellertid internationellt sett fortfarande synas låg. Till viss del torde detta förhållande ha sin förklaring i vårt välutvecklade försäkringssystem. En meningsfull internationell jämförelse är dock svår att göra, inte minst med tanke på det komplicerade samspelet mellan skadestånd och försäkring.

Något bestämt uttalande om i vad mån en höjning av ersättningsnivån är motiverad kan, bl. a. mot denna bakgrund, svårligen göras utan en närmare utredning. En sådan utredning, som inte kan begränsas till frågor av rättslig natur, synes för närvarande inte ha högsta prioritet. Hovrätten vill dock inte motsätta sig att den kommer till stånd i lämpligt sammanhang.

Vi har i Sverige ett genomarbetat system för bestämmande av ideell ersättning vid personskada. Trafikskadenämndens tabeller har härvid spelat stor roll. Även om rättspraxis på området inte är omfattande finns dock ett flertal rättsfall i vilka högsta domstolen sedan slutet av 1960-talet och framåt har haft att ta ställning till ersättningsnivån i tabellerna och i de aktuella fallen godtagit denna.

Även i lagstiftningssammanhang har tämligen nyligen ersättningsnivån diskuterats (prop. 1975:12 s. 109 ff). Därvid har uttalats att den dåvarande i praxis tillämpade nivån något borde höjas. Detta har också skett, framför allt genom införandet av bestämmelsen om ersättning för olägenheter.

Inom trafikskadenämnden sker efter vad tingsrätten har sig bekant fortlöpande arbete med att se över tabellerna mot bakgrund av penningvårdets förändringar och av andra faktorer såsom standardökning och ändrade levnadsförhållanden i övrigt i samhället. Nya rön t. ex. inom medicinen om olika kroppsliga organs funktioner och därmed betydelse påverkar också de i tabellerna rekommenderade ersättningarna för skador på eller förlust av dessa organ.

Det bör observeras att trafikskadenämndens tabeller inte inkluderar någon ersättning för det lidande som, då skadan tillfogats genom brott, brottsoffret – utöver själva den fysiska skadan och följderna av denna – åsamkats genom den kränkande och nesliga brottsliga handlingen. För sådant lidande, som naturligtvis ofta kan vara svårt att särskilja från lidande härrörande från själva skadan sedd för sig, har domstolarna vanligen utdömt njujga ersättningar. Under senare år synes dock en utveckling mot att döma ut högre ersättningar ha skett. Vad gäller ersättning vid våldtäkt t. ex. torde 7 000 kr. numera utgöra en minimiersättning och högre ersättningar döms ut alltefter den grad av hänsynslöshet som gärningsmannen visat.

De frågor som motionärerna tar upp jämte synpunkter i övrigt på frågan om på vilken nivå som ideell ersättning vid personskada bör ligga diskuteras utförligt i den här förut nämnda propositionen 1975:12 samt i en artikel i Försäkringstidningen nr 12 för 1985. Tingsrätten hänvisar till de påpekanden som där görs och ansluter sig till de synpunkter som i artikeln framförs av rättschefen Eddie Nilsson och kanslichefen Johan Land. Av vad som sägs i artikeln framgår bl. a. att internationella jämförelser är svåra att göra bl. a. beroende på att det i Sverige med dess omfattande och rikt differentierade försäkringssystem råder ett komplicerat samspel mellan skadestånd och försäkring.

Det bör i detta sammanhang påpekas att skadade som för sitt lidande får ersättning ur någon försäkring är gynnade i förhållande till alla andra skadelidande. Till dem som drabbas av invalidiserande sjukdomar med, förutom själva handikappet, ständig värk eller annat lidande som följd utgår över huvud taget inte någon ideell ersättning. Det gör det inte heller till alla dem som föds med invalidiserande handikapp eller till dem som, utan att det finns någon försäkring till hands ur vilken ersättning kan utgå, genom eget vållande eller helt oförskyllt, genom rena oturen råkar ut för skador. Om skadevällaren är en enskild person och det inte finns någon försäkring ur

vilken ersättning kan utgå torde den skadelidande ofta heller inte få ut någon ersättning, eftersom skadevållarens ekonomi för det mesta inte torde medge detta.

Frågan om på vilken nivå den ideella ersättningen bör ligga vid personskada är av allmänmänsklig, politisk och ekonomisk natur snarare än rättslig. Det är uppenbart svårt, egentligen omöjligt, att göra en uppskattning i pengar av lidandet. Hur stor ersättning den skadade än får, finns skadan ändå kvar. Dessutom är olika människors upplevelse av lidande och förmåga att bemästra lidande mycket olika beroende på sådana faktorer som psyke, karaktär, ålder, aktuell social situation m. m. En skada som för den ene blir totalt nedbrytande och medför att livsviljan försvinner blir för den andre en utmaning.

Vad som erfarenhetsmässigt är viktigt är att skaderegleringen sker snabbt och effektivt. Det bidrar till att den skadade bättre och snabbare kan anpassa sig till ett – med hänsyn till skadan – så normalt liv som möjligt. Det finns uppenbar risk för att motsatsen, en långvarig och segdragen skadereglering verkar nedbrytande för den skadelidande som innan ersättningsfrågan är löst knappast kan få ro att anpassa sig till sitt liv som skadad och åter kunna blicka framåt. Det system som vi har i Sverige med tämligen schablonmässigt bestämda ersättningar underlättar en snabb skadereglering genom att både den skadade och den som skall betala vet på vilken nivå ersättningen skall ligga. Det är tingsrättens uppfattning att skaderegleringen i Sverige sker snabbt och effektivt. Uppmärksammade fall på motsatsen torde vara undantag mer beroende på alltför långsam handläggning i det enskilda fallet av enskild skadereglerare än på systemets utformning.

Sammanfattningsvis anser tingsrätten att det knappast finns något behov av en utredning om de ideella skadestånden vid personskada. Den ersättningsnivå som framgår ur trafikskadenämndens tabeller finner tingsrätten rimlig. Vårt system underlättar och möjliggör en snabb och effektiv skadereglering.

En undersökning som eventuellt skulle kunna göras för de fall där ersättningen betalas genom försäkring, t. ex. trafikskadeförsäkringen, är hur stor del av den samlade ersättningen för personskador som utgörs av ersättning för ideell skada. Kanske skulle man finna att vad som utbetalas i ideell ersättning sammantaget utgör en förhållandevis liten del och att den stora och tunga posten är ersättning för inkomstförlust och att därför en höjning av ersättningen för ideell skada inte skulle ha mer än marginell betydelse för det samlade försäkringstagarkollektivet när det gäller premiernas storlek. Eventuellt skulle man, om detta visar sig vara fallet och en höjning av de ideella ersättningarna med hänsyn härtill ansågs böra ske, göra den prioriteringen att man lade höjningen på de svåraste skadorna.

Försäkringsrättskommittén

Försäkringsrättskommittén har i uppdrag att förbereda ny lagstiftning på försäkringsavtalsrättens område. Vi skall under detta år lägga fram ett förslag till ny personförsäkringslagstiftning och därefter arbeta vidare med skadeförsäkringen, i första hand sådan som inte omfattas av konsumentför-

säkringslagen. Denna senare del av arbetet kan inte beräknas vara slutförd förrän under år 1988.

LU 1986/87:3

Bilaga 1

Frågor om ideellt skadestånd ligger bara såtillvida inom ramen för vårt uppdrag, som vi i samband med arbetet på en ny skadeförsäkringslag har att behandla bl. a. reglerna om ansvarsförsäkring och även vissa bestämmelser om trafikförsäkring i trafikskadelagen; flertalet ideella skadestånd för personskada lär i praktiken betalas av dessa försäkringar. Vi torde emellertid inte få anledning att överväga några försäkringsregler som särskilt tar sikte på ideellt skadestånd och för övrigt knappast heller några allmänna regler om vilka ersättningar som skall utgå vid olika typer av skador.

Allmänt vill vi emellertid anföra följande om de frågor motionerna berör.

Frågor om ideellt skadestånd föll till stor del utanför den tidigare verksamma skadeståndskommitténs uppdrag och kom därför endast i begränsad utsträckning att beröras av de skadeståndsreformer som företogs på 1970-talet. Det torde vara riktigt att de ideella skadestånden för personskada enligt mängas mening är ganska låga enligt svensk rätt. I ännu högre grad torde detta kunna sägas om den ersättning för lidande som enligt 1 kap. 3 § skadeståndslagen utgår vid sådana brott som våldtäkt och ärekränkning. Också i annan nordisk rätt ligger emellertid skadestånden för personskada lågt (jfr t. ex. §§ 3 och 4 i den nya danska erstatningsansvarsloven av 1984), medan möjligheterna till ersättning för lidande är något större än i Sverige (jfr t. ex. för Norges del Nygaard, Skade og ansvar, 3 utg. s. 136 ff om "oppreisning" enligt § 3–5 lov om skadeserstatning).

Ersättningsnivån i svensk rätt beror emellertid inte främst på någon rättstillämpning utanför domstolarna, utan de nuvarande normerna – som väsentligen framgår av i försäkringspraxis utarbetade tabeller – har stöd av flera domar av Högsta domstolen (bl. a. NJA 1969 s. 469, NJA 1972 s. 81, NJA 1982 s. 793). Vid tillkomsten år 1975 av nuvarande regler om personskadeersättning har de också godtagits av departementschefen, som dock förordade en något generösare inställning mot den skadelidande än enligt dittillsvarande praxis (prop. 1975:12 s. 111 f).

Ett viktigt skäl till den återhållsamma inställningen torde ha varit uppfattningen, att de begränsade resurser som finns tillgängliga för att kompensera personskador i första hand bör tas i anspråk för att tillgodose ekonomiska förluster på grund av skadan, och inte ideell skada (jfr särskilt justitierådet Conradis yttrande i NJA 1969 s. 469 och även SOU 1973:51 s. 186). Man kan å andra sidan göra gällande, att ju mer inkomstförluster täcks av socialförsäkringen och kollektiva försäkringar av olika slag, desto större relativ betydelse får det ideella skadeståndet.

Möjligheterna torde vara begränsade för domstolarna att övergå till en mera generös ersättningspraxis utan lagstiftningens stöd; i varje fall är det uteslutet att utvidga området för ideella skadestånd till t. ex. skadades anhöriga utan sådant stöd. Även om det torde råda delade meningar om lämpligheten av en sådan utveckling, kan det finnas anledning att exempelvis i samband med en översyn av skadeståndslagstiftningen särskilt ta upp olika frågor om ideellt skadestånd.

Samfundet upplever det som otillfredsställande med en rättstillämpning som innebär att ersättning skall kunna reduceras om den skadade är så dålig att han inte kan använda pengarna eller t. o. m. att ersättning helt kan bortfalla om den ersättningsberättigade avlider innan utfästelse om betalning lämnats eller dom på ersättning har meddelats. En översyn av skadeståndsrätten i detta hänseende synes påkallad.

Storleken av de ideella skadestånden kan förefalla låg. Frågan är väl ägnad att närmare utreda. Samfundet erinrar emellertid om att ersättningsbeloppet inte får tillåtas skjuta i höjden så, att försäkringsbolagen kan komma att vägra att lämna försäkringar, vilket är en tendens som börjat skönjas bl. a. i USA.

Trafikskadenämnden

Huvudsyftet i motionerna synes vara att få till stånd åtgärder för höjning av ersättningsnivån vid ideell skada. Ersättningsbelopp som belysande exempel har hämtats bl. a. från de hjälptabeller nämnden tillämpar. Det kan vara på sin plats att inledningsvis nämna något om nämnden och dess ställning och funktion i ersättningsssystemet.

Trafikskadenämnden

Nämnden började sin verksamhet den 1 mars 1936. Nämnden har till uppgift att verka för en enhetlig och skälig personskadereglering inom trafikförsäkringen. Nämnden avger rådgivande yttranden till trafikförsäkringsbolagen i ärenden om ersättning för personskada. Det föreligger skyldighet för bolagen att hänskjuta frågor utom rättegång till nämnden för yttrande vad gäller främst ersättning för inkomstförlust, för kostnader och för ideell skada (lyte eller annat stadigvarande men, olägenheter i övrigt till följd av skadan) om invaliditeten är minst 10 %. Föreskrifter härom och om nämndens ställning (författningsmässiga grund) samt bestämmelser om dess verksamhet finns, med stöd av 7 § trafikskadelagen, i 6 § trafikförsäkringsförordningen (1976:359) ävensom i det av bolagen och Trafikförsäkringsföreningen antagna och av regeringen godkända reglementet. Nämnden avger också på begäran yttranden till domstol eller annan myndighet i frågor som rör ersättning för personskada, som inte behöver ha någon anknytning till trafiken.

Enligt nu gällande reglemente, som tillämpas fr. o. m. den 1 januari 1981, skall i nämnden finnas 29 ordinarie ledamöter, av vilka fem tillhör gruppen ordförande/vice ordförande, som skall vara lagkunniga (vilket anses kräva domstolserfarenhet), tolv är lekmän och tolv är bolagsledamöter. För de vice ordförandena och övriga ledamöter finns ersättare. Ordföranden förordnas av regeringen. De vice ordförandena liksom lekmännen och bolagsledamöterna utses av försäkringsinspektionen på förslag av respektive LO (5), TCO (4), Saco/SR (1), Lantbrukarnas Riksförbund (1), SHIO-Familjeföretagen

(1) och Trafikförsäkringsföreningen. I besluten deltar två ledamöter från var och en av ordförande/vice ordförandegruppen, lekmannagruppen och bodelagsledamotsgruppen. I nämnden finns också utsett ett råd som – förutom ordföranden och tre vice ordförande – består av fyra ledamöter från var och en av de två övriga grupperna. Rådet handlägger frågor av principiell betydelse, som innefattar riktlinjer för behandling av enskilda ärenden, såsom antagande av hjälptabeller beträffande ersättning för sveda och värk samt för lyte och men.

Nämndens verksamhet är mycket omfattande; under 1985 behandlades inte mindre än 2 735 ärenden vid 122 sammanträden.

Hjälptabeller för bestämmande av ersättning för sveda och värk samt för lyte och men

I svensk ersättningsrätt kompenseras lidande och obehag i personlig livsföring med ersättning för sveda och värk under akut sjuktid och med ersättning för lyte och men under tid av invaliditetstillstånd. I syfte att uppnå en likformig och rättvis skadereglering har nämnden och försäkringsbolagen sedan åtskilliga år tillbaka använt sig av hjälptabeller (ursprungligen grundade på domstolsavgöranden) såsom utgångspunkt vid bestämmande av ersättningsbelopp. Översyn av tabellerna har med jämna mellanrum vidtagits. Därvid har kompletteringar i olika hänseenden skett, och normerna för lyte och men har byggts ut med nya skadetyper. Det har även förekommit jämkningar i de inbördes relationerna i ersättningsnivån för olika skadetyper och åldersgrupper. I samband med att nuvarande regler om personskadeersättning i skadeståndslagen trädde i kraft den 1 januari 1976 företogs en mer omfattande översyn av tabellerna. Därefter har omarbetningar gjorts med hänsyn till att nya "Grunder för gradering av kvarstående men efter skador (medicinsk invaliditet)" har blivit fastställda under 1981 av Personskadekommittén inom Försäkringsbranschens Servicebolag. De senaste hjälptabellerna för sveda och värk samt för lyte och men (cirkulär nr 2/1985 och nr 3/1985) antogs av nämndens råd den 7 december 1984.

Vid revision av tabellerna har anpassning skett till förändringar i penningvärdet. Sedan 1981 prövas frågan om sådan anpassning varje år i nämndens råd med ledning av konsumentprisindex. För 1986 har de senaste tabellernas belopp höjts med 6 % (cirkulär nr 2/1986).

Vilken verkan standardökningen och de ändrade levnadsomständigheterna i övrigt i samhället bör ha som förhöjande faktor vid bestämmandet av ideellt skadestånd har under årens lopp diskuterats i olika sammanhang. Vid tillkomsten av de nya personskadereglerna 1975 togs frågan upp av föredragande statsrådet (prop. 1975:12 s. 111 f), som uttalade i fråga om ersättningsnivån vid ideell skada – varvid framför allt torde ha åsyftats sveda och värk samt lyte och men – att det fanns skäl att ha en något generösare inställning gentemot de skadelidande än som dittills hade kommit till uttryck i praxis. Mot den bakgrunden skedde en "standardhöjning" av ersättningsbeloppen i sveda och värk-tabellen 1976 med koncentration till svår skada huvudsakligen genom att höjningarna accentuerades vid längre sjuktid. I mars 1977 fastställde nämnden en hjälptabell angående ersättning för lyte och men, som

– förutom en anpassning till förändringar i penningvärdet – också innebar en viss standardhöjning av ersättningsnivån. En arbetsgrupp inom nämnden hade föreslagit en genomsnittlig höjning om 1,5 à 2 % för lätta skador (10 %–19 % invaliditet), ca 17 % för medelsvåra skador (20 %–49 % invaliditet) och ca 23 % för svåra skador (50 % invaliditet eller däröver). På grund av det ekonomiska läget i samhället, bl. a. devalvering av kronan, prisstopp m. m., hade inför beslut i frågan ett nytt förslag framlagts, som gav till resultat att endast cirka hälften av den föreslagna höjningen genomfördes.

Ren ideell ersättning (sveda och värk samt lyte och men) vid s. k. maximalfall

Vid total invaliditet, svåra förlamningsfall och fullständig blindhet, särskiljer nämnden i allmänhet inte ersättning för sveda och värk och gottgörelse för lyte och men utan föreslår som regel ett sammanlagt belopp. Enligt nu gällande normer förordar nämnden ersättning till en 25-åring med 315 000 kr. i s. k. större maximalfall (bl. a. förlamning i armar och ben) och med 275 000 kr. i s. k. mindre maximalfall (t. ex. förlamning i båda benen).

Ren ideell ersättning vid svår hjärnskada (medvetlöshet eller sänkt medvetandegrad)

Den praxis som nämnden tillämpar vid denna skadetyp har utförligt redogjorts för i cirkulärreferat nr 3/1985. Hittillsvarande praxis innebär att nämnden föreslår ersättning med ett lägre belopp än vad normerna för maximalfall utvisar. Denna praxis har emellertid ifrågasatts vid nämndens senaste rådsmöte i december 1985. En arbetsgrupp inom nämnden har därför tillsatts för att bereda frågan. Något yttrande av arbetsgruppen väntas inte förrän tidigast i december i år.

Ersättning för lyte och men vid sexuella funktionsnedsättningar

Ersättningsnivån vid totalt sexuellt bortfall (innefattande även sterilitet) ligger för närvarande på 106 000 kr. för en i övrigt oskadad 25-årig person. Vid en jämförelse mellan sterilitet och förlust av förmågan att reagera sexuellt (impotens) ses i ersättningshänseende något mindre allvarligt på sterilitet. I de rekommendationer – enligt beslut av rådet vid sammanträdet den 7 december 1984 – som tjänar som vägledning då nämnden har att bedöma enskilda skadefall uttalades att i förhållande till ett totalt funktionsbortfall ersättningen för endera skadan klart borde överstiga hälften av ersättningen för totalskadan. Vid bestående funktionsnedsättning som innebär en försämrad förmåga i något avseende men inte helt bortfall uttalades att ersättningen kunde bedömas utifrån en glidande skala ner till endast mindre ersättningsbelopp beroende på skadans svårighetsgrad. Även vid andra skador än sådana som direkt drabbar organ eller nerver som har med sexualfunktionen att göra ansågs ersättning kunna utgå om den sexuella upplevelsen försämrats till följd av trafikskadan på ett mer påtagligt sätt. Därvidlag avsågs främst svårare rörelseinskränkningar, deformiteter eller värtillstånd.

För en uppföljning och utvärdering av tillämpningen har en arbetsgrupp varit verksam med uppdrag att, efter studium av nämndens hittillsvarande praxis, komma med synpunkter och rekommendationer. Arbetsgruppens överväganden har överlämnats till nämndens råd ---.

Ersättning för olägenheter i övrigt

Ersättningsposten olägenheter i övrigt, som tillkom vid ändringarna i skadeståndslagen 1975, är av huvudsakligen ideell karaktär, låt vara att i nämndens praxis kostnader och kostnadsrisker liksom risker för smärre inkomstförluster vägts samman med den renodlat ideella delen. Dess viktigaste funktion är att kompensera skadelidande som trots skadan verkligen anstränger sig för att upprätthålla sin prestationsförmåga. Ersättning utgår således främst för anspänning i förvärvs- och hemarbete. Olägenhetsersättningen bedöms individuellt i varje skadeärende med hänsyn till olika faktorer såsom ålder, kön, yrke, miljö och levnadsvillkor. I nämndens praxis har utvecklats vissa ersättningsnivåer. Frågan om en anpassning av dessa till den förändring av penningvärdet som har skett under senare år behandlas nu av en arbetsgrupp. Det är oklart om arbetsgruppen kan redovisa något resultat i år.

Det bör anmärkas att olägenhetsersättningen utgör en inte oväsentlig del av den totala ideella ersättningen.

Den utomrättsliga skaderegleringen är dominerande på personskadeområdet. I den masshantering som det är fråga om måste finnas genomarbetade system för normbildning, inte minst när det gäller ersättningsposterna sveda och värk samt lyte och men. Nämnden har i sin verksamhet medverkat till att få fram sådana hjälpmedel. Tillämpade normer har fått stöd av flera domar av högsta domstolen (se NJA 1969 s. 469, NJA 1972 s. 81, NJA 1979 s. 129 och NJA 1982 s. 793). Metoden att använda standardiserade normer som utgångspunkt för uppskattningen av skadeföljder av ideell natur har också godtagits av departementschefen i den förut nämnda propositionen.

Ersättning till anhöriga

Enligt svensk rätt är en tredjemansskada inte ersättningsbar. Ideellt skadestånd kan därför inte utgå till en skadelidandes anhörig. Däremot vill nämnden peka på att man vid fastställande av t. ex. vårdkostnadsersättningar till barn tar hänsyn till när en förälder har gått förlustig arbetsinkomst genom att avstå från förvärvsarbete.

Nämndens synpunkter

Som ovan har anförts har högsta domstolen i flera publicerade rättsfall funnit de ersättningsnormer som tillämpas utomrättsligt vara rimliga. Tvister angående ersättning för ideell skada är inte så ovanliga.

Högsta domstolen saknar därför inte möjlighet att påverka rättsutvecklingen mot högre skadestånd om så skulle vara påkallat av olika skäl, t. ex. med hänsyn till en allmän standardhöjning i samhället. Anspråk på

skadestånd med anledning av en trafikolycka kan alltid bli föremål för domstols prövning. Denna möjlighet utgör för den enskilde den viktigaste rättssäkerhetsgarantin. Domstolarnas praxis bevakas av nämndens sekretariat, och högsta domstolens prejudikat följs av nämnden. Trafikförsäkringsanstalterna följer i så gott som samtliga fall nämndens rekommendationer. Detta innebär att den skadelidande som väljer att inte processa för sitt skadestånd får ersättning enligt gällande praxis.

Frågan om en allmän höjning av skadestånden för ideell skada måste enligt nämndens åsikt ses i ett brett perspektiv där den totala kostnaden för medborgarna måste beaktas. Saken kan således inte ses som en ekonomisk fråga med verkningar enbart för trafikförsäkringen och annan försäkringsverksamhet. Frågan har även en vidare rättspolitisk aspekt med allmänna samhällsekonomiska hänsyn att ta. En höjning av nivån för ersättningarna för ideella skador skulle öka skillnaderna mellan socialförsäkringssystemet, där ersättning för ideell skada inte betalas, och försäkringssystemet i övrigt, där ersättningen bestäms utifrån skadeståndsrättslig grund. Mot den angivna bakgrunden är det svårt för nämnden att inom ramen för sin verksamhet ta initiativ till någon större allmän höjning av nivåerna för ersättning för ideell skada. Däremot är nämnden inte främmande för att vid sin årliga översyn av hjälptabellerna på nytt överväga en sådan höjning med anledning av standardutvecklingen i samhället som 1977 ansågs inte då kunna genomföras fullt ut. En översyn av reglerna och praxis på området, som en av motionärerna har efterlyst, gärna med både internationella och samhällsekonomiska jämförelser, skulle kunna vara av värde för den fortsatta rättsutvecklingen. Nämnden ser dock för närvarande inget behov av en ändrad lagstiftning beträffande ersättning för ideell skada.

Svenska Försäkringsbolags Riksförbund

Riksförbundet vill inledningsvis understryka att den svenska skadeståndsrätten i de av motionärerna berörda hänseendena bör bedömas med utgångspunkt från de förhållanden som råder här i landet. En viktig faktor i detta sammanhang är vårt mycket väl utbyggda socialförsäkringssystem som kan sägas utgöra basen för vår skadeståndsrätt på personskadeområdet. Mot denna bakgrund kan inte riksförbundet dela uppfattningen att skadeståndsrätten i Sverige är dåligt utvecklad. För inkomstförlust och skadebetingade kostnader utgår full ersättning. När man talar om nivån på den ideella ersättningen måste man beakta att den är uppdelad i tre olika poster; sveda och värk, lyte och men samt olägenheter i övrigt. Olägenheter i övrigt avser t. ex. anspänning i arbetet, kostnader eller kostnadsrisker som är av mindre omfattning och ej ersätts särskilt och ibland besvär i den dagliga livsföringen. Ersättningsbeloppen är betydande, vid lägre invaliditetsgrader ofta avsevärt mycket högre än vad som utgår för lyte och men.

Vid en jämförelse med andra länders skadeståndsrätt kan de ersättningar som kommer i fråga för ideell skada enligt svensk skadeståndsrätt många gånger förefalla låga. Det är emellertid inte rättvisande att jämföra enbart

beloppens storlek. För att jämförelsen skall bli korrekt krävs att samtliga de omständigheter som bestämmer ersättningens innehåll och storlek beaktas. Som exempel kan nämnas att av ett skadeståndsbelopp i USA kan hälften gå till betalning av advokatarvode. Vid en totalbedömning framstår den i enlighet med svenska skadeståndsrättsliga regler bestämda ersättningen för ideell skada inte sällan som fördelaktig.

Den utveckling av skadeståndsrätten som sker i praxis på personskaderättsens område äger rum genom avgöranden av de högsta dömande instanserna samt de nämnder som är satta att enligt fastställda regler svara för att kravet på bl. a. enhetlighet tillgodoses inom olika områden. De gällande normerna för ersättning för sveda och värk samt lyte och men har stöd av flera avgöranden från högsta domstolen (t. ex. NJA 1969 s. 469, NJA 1972 s. 81 och NJA 1982 s. 793). Däremot finns ännu inget HD-avgörande som rör frågan om den ideella ersättningens storlek i förhållande till den skadades medvetandegrad. Helhetsbilden av det nuvarande systemet uppfyller enligt riksförbundets mening väl kravet på rättssäkerhet.

Ersättning enligt skadeståndslagen för sveda och värk samt lyte och men är tänkt som en kompensation för den skadades personliga lidande. Är en skada så svår, att man på medicinska grunder måste göra bedömningen att den skadade inte upplever något lidande, reduceras ersättningen.

Om det föreligger minsta tvekan i fråga om kontaktbarhet och medvetandegrad, väljer man regelmässigt att utge full eller i det närmaste full ersättning. På grund av ersättningens natur kan den inte övergå till anhörig. En utvidgning av kretsen av ersättningsberättigade till att omfatta även tredje man skulle därför kräva en lagändring.

En generell höjning av ersättningsnivån skulle givetvis medföra premiehöjningar. Väljer man att i stället omfördela ersättningarna t. ex. på så sätt att svårt skadade erhåller högre ersättning och lättare skadade lägre ersättning än i dag skulle detta sannolikt påverka storleken av de samlade kostnaderna på ett fördelaktigt sätt.

Mot bakgrund av vad som anförts i ovan nämnda motioner vill riksförbundet avslutningsvis hävda att försäkringsbolagens hantering av personskadeärenden och därmed sammanhängande skadeståndsrättsliga frågor sker helt i överensstämmelse med de bestämmelser och den praxis som finns på området. Då frågan om ersättningens nivå närmast är av rättspolitisk natur och då försäkringsbolagen inte har något självständigt intresse av att ersättningen avseende ideell skada skall hållas på någon viss nivå kan det sägas att bolagen saknar anledning att ta ställning till motionärernas hemställan. Sammanfattningsvis anser riksförbundet emellertid att det med hänsyn till innehållet i gällande rätt och praxis inte föreligger något omedelbart behov av en översyn av skadeståndsrätten. Den fortsatta utvecklingen på området bör, som hittills, överlåtas åt rättstillämpningen.

Ersättningsnivåerna anpassas successivt till penningvärdets förändring. En viss höjning av menersättningen med hänsyn till den stigande standarden i samhället skedde också sedan de nya reglerna i 5 kap. skadeståndslagen trätt i kraft den 1 januari 1976. Beträffande ersättningar under posten "olägenheter i övrigt" har dock inte någon uttrycklig justering skett med hänsyn till penningvärdets försämring.

De belopp som kommer i fråga enligt de tabeller och normer som används i skaderegleringen accepteras i de allra flesta fall av de skadelidande och deras företrädare. När domstolarna tar ståndpunkt brukar inte heller några mera betydande avvikelser bli aktuella. Man har alltså anledning anta att de nivåer som praxis nått fram till i stort sett återspeglar en rimlig avvägning mellan de skadelidandes och försäkringskollektivens intressen.

Vid jämförelse med förhållandena i andra länder måste man hålla i minnet att skadestånd vid personskada i Sverige inte bara omfattar sveda och värk samt lyte och men. Posten "olägenheter i övrigt" innebär en kraftig förstärkning av den ideella ersättningen, och uppgår i de flesta skadefall till högre belopp än menersättningen. Därtill kommer rätten till full ersättning för inkomstförlust och kostnader, vilka poster i svårare skador kan uppgå till miljonbelopp utöver de ersättningar som ges från socialförsäkring och andra anordningar. I vissa länder, t. ex. USA, skall skadeståndet ofta täcka även de delar av skadan som i vårt land ersätts av sådana källor vid sidan av skadeståndet.

Det är betydelsefullt att standardhöjningen i samhället kommer de skadelidande till del. Folksam anser det viktigt att ersättningsbeloppen ses över så att en eftersläpning inte uppkommer, även om därigenom en viss ökad belastning uppkommer på de betalande kollektiven. Den justering som skedde i mitten av 1970-talet tillgodosåg i viss utsträckning intresset att hålla de skadelidande kompenserade inte bara för inflationen utan också för standardhöjningen. Trots att löneindex varit stagnerande har höjningen av ersättningsbeloppen sedan 1979 sammanlagt uppgått till 75 à 80 %. En ytterligare höjning bör i första hand komma de svårare fallen (medicinsk invaliditetsgrad 30 % och däröver) till del. Härutöver bör man uppmärksamma problemet med anpassning av olägenhetsersättningen till inflationen.

Man kan också behöva se över relationen mellan ersättningen till skadade med olika svåra skador beroende bl. a. på ändrade medicinska förutsättningar. Ersättningen vid maximal skada (s. k. stort maximalfall) ligger enligt vår uppfattning lågt i förhållande till närmast lägre nivå (s. k. litet maximalfall).

Folksam anser det vidare befogat att man väsentligt höjer de ideella skadestånd som utgår vid våldtäkt. Beloppen i nuvarande praxis är för låga med hänsyn till det allvarliga och chockartade övergrepp som en våldtäkt innebär.

Någon lagstiftning som anger nivåerna av ideellt skadestånd tror vi inte på. Det är inte lämpligt att fixera ersättningsbelopp eller ramar i lagtext. De

Ersättningen vid nedsatt medvetandegrad m. m.

I Gunnel Jonängs motion gäller problemet om skadestånden för ideell skada även i fortsättningen skall reduceras när den skadade drabbats av svår skada, med sänkt medvetandegrad eller medvetlöshet som följd, och inte själv kan använda pengarna. Gunnel Jonäng kritiserar nuvarande praxis, som innebär att beloppen för lyte och men reduceras och i vissa fall även periodiseras.

Praxis i dessa frågor har utvecklats inom trafikskadenämnden. Några vägledande domstolsavgöranden finns inte. Nämndens praxis återspeglar tanken i svensk rätt att ersättningen för ideell skada inte i och för sig kompenseras något som har förlorats utan snarare är avsedd att användas för olika ändamål som kan lindra skadan och neutralisera skadeföljderna. Genom anknytningen till den skadelidandes besvär och lidande på grund av skadan har ersättningen en starkt personlig karaktär. I och med att den skadade helt eller delvis saknar möjlighet att på något sätt för egen del tillgodogöra sig beloppen har ansetts att dessa bör vara lägre än de normala.

Reducering och periodisering av ersättningsbeloppen är uttryck för att en skadad som är medvetlös eller drabbats av nedsatt medvetandegrad bedöms ha betydligt sämre möjligheter på grund av sin skada att uppnå normal livslängd. Denna praxis har tillämpats i flera decennier och tidigare inte ifrågasatts, t. ex. i den formen att talan om ytterligare ersättning väckts vid domstol. Vår erfarenhet är att såväl reduktion som periodisering godtagits av dem som företräder de skadelidande inom dessa kategorier.

Denna tillämpning av skadestandsreglerna kan givetvis väcka kritik och upplevas som stötande, framför allt av dem som inte känner till motiven. Även om praxis har accepterats som rimlig anser Folksam därför att den bör ses över med tanke på den reaktion som uppkommit. Under en sådan utredning bör bl. a. beaktas att bedömningen av skadefallen måste ske på grundval av beprövad medicinsk erfarenhet.

Gunnel Jonängs motion berör också den omdiskuterade frågan om ersättning till skadads anhöriga, t. ex. till föräldrar för inkomstförlust i samband med vård av skadat barn. Detta spörsmål har enligt vår mening lösts på ett tillfredsställande sätt genom att ersättning utges om en förälders närvaro är medicinskt nödvändig för vården av ett skadat barn. I stor utsträckning kan föräldrars och andra närståendes vårdinsatser kompenseras genom den ersättning för vårdkostnader som bestäms i ett skadefall.

Sammanfattning

Folksam anser att frågan om en översyn av ersättningen vid ideell skada bör tas upp inom trafikskadenämnden.

Den ideella ersättningen vid våldtäkt bör höjas.

Praxis angående ersättning för ideell skada vid nedsatt medvetandegrad eller medvetlöshet bör ses över.

Försäkringsjuridiska föreningen

Inledningsvis noteras att båda motionärerna enbart behandlat ersättning för ideell skada och förordar en allmän förhöjning av denna. Vid övervägande om vilken nivå som kan anses skälig och rimlig för den ideella ersättningen måste man emellertid enligt föreningens mening beakta den svenska ersättningsrätten i sin helhet.

En grundläggande tanke vid utformandet av 5 och 6 kap. skadeståndslagen var å ena sidan att den som drabbades av personskada alltid (bortsett från jämkning i extrema fall av medvållande enligt 6 kap. 1 §) skulle beredas full täckning för inkomstförlust och kostnader samt att såväl över- som underkompensation skulle undvikas. Å andra sidan skulle därutöver ersättning utgå för ideell skada. Som framgår av propositionen 1975:12 s. 111–112 ansåg föredragande statsråd skäl finnas "att ha en något generösare inställning gentemot skadelidande än den som hittills kommit till uttryck i praxis". Så har otvivelaktigt också skett under det decennium som förflutit sedan den nya lagens ikraftträdande.

Inom personskaderätten har ersättning för ideell skada kommit att dominera dels genom införandet av den nya ersättningsformen "olägenheter i övrigt", dels genom en generell "standardhöjning" i personskadenämndernas praxis och dels slutligen genom att ersättning för ideell skada konsekvent årligen värdesäkras i full anslutning till basbeloppet. Samtidigt har – i synnerhet under senare år – reallönenivån släpat efter varigenom värdet av den ideella ersättningen jämförelsevis stigit avsevärt. Härtill kommer att ersättningen är helt skattefri vilket, med efterhand ökat skattetryck, ytterligare accentuerar det ökade värdet för den enskilde skadelidanden.

När man gör en jämförelse mellan ersättningsnivån för personskada i Sverige och de ofta till synes nästan spektakulära ersättningsbelopp som förekommer i vissa andra länder – t. ex. USA – glömmar man alltför ofta bort att en skadad och sjuk person i Sverige får huvuddelen av sin ekonomiska förlust täckt genom ett – i jämförelse med andra länder – utomordentligt väl utbyggt socialt försäkrings- och skyddssystem som regleras genom lag och allmän försäkring, lag om arbetsskadeförsäkring, kollektiva avtalsförsäkringar (AMF) och olika allmänna pensionssystem. Räknar man fram kapitalvärdet av en förlustersättning som utges från det allmänna och genom skadestånd för en 25-åring med en ganska normal inkomstnivå, ca 80 000 kr., som blir arbetsoförmögen efter exempelvis en trafikskada, blir värdet ca 4 milj. kr. Härtill skall läggas en kostnadsersättning som vid en svår skada sällan understiger 1 milj. kr. i kapitalvärde (handikappersättning och kostnadslivränta) samt den ideella ersättningen som – om hänsyn tas till skattefriheten – kan värderas till ytterligare bortåt 1 milj. kr. vid exempelvis en tetraplegiskada. Beaktar man slutligen att ersättningen helt kommer den skadade till godo – inte som i vissa länder där hälften eller en tredjedel tas i anspråk för rättegångs- och ombudskostnader – finner man att sådana jämförelser knappast är lämpade som grund för en generell höjning av

ersättningsnivån i Sverige.

En jämförelse försvåras också av att man i andra länder ofta inte gör en klar åtskillnad mellan ersättning för ideell skada och ersättning för ekonomisk förlust. Det kan därför inte bestämt sägas att nivån är lägre i Sverige. I jämförelse med övriga nordiska länder är den klart högre.

Den reducering av ersättningen för ideell skada som kritiseras i motion L206 i fall då den skadade själv inte kan tillgodogöra sig ersättningen på grund av att han/hon är konstant medvetlös och ej kontaktbar (observera att *reducering endast förekommer i sådana klara och medicinskt dokumenterade fall*) grundas på att ersättning för ideell skada är en rent personlig kompensation för lidande och obehag som den skadade själv upplever, att enligt en grundläggande regel i svensk skadeståndsrätt s. k. tredjemansskada inte ersätts samt att vid dödsfall ersättning för ideell skada bortfaller helt såvida inte avtal dessförinnan träffats eller ersättning utbetalats a conto, vilket är brukligt vid svåra och livshotande skador.

Önskar man införa ett nytt system vari ersättning för ideell skada skall tillfalla anhöriga (eller dödsboet vid dödsfallsskador) torde man tvingas stadga att sådan ersättning utges även i de fall den skadade blir återställd men med kvarvarande invaliditet och vid dödsfall. Då den skadade inte själv kan tillgodogöra sig ersättningen borde den logiskt sett bortfalla helt för denne men i stället ersättas med särskild kompensation för anhöriga.

Ett sådant system skulle otvivelaktigt medföra avsevärda svårigheter när det gäller att finna vilka grunder som skulle tillämpas för ersättningens storlek i enskilda fall. Gränsdragningsproblem skulle också uppkomma i fråga om kretsen av ersättningsberättigade m. m.

En betydelsefull faktor vid bedömningen av om en generell höjning och utvidgning av rätten till ersättning för ideell skada bör göras är den ekonomiska. Personskadeersättning på den ideella sidan täcks så gott som uteslutande av försäkringspremier. Enda undantaget av betydelse torde vara skador för vilka staten svarar direkt. Genom den allmänna ökning som onekligen skett i fråga om ersättning för ideell skada och genom ökning av skadefrekvensen har premienivån stigit avsevärt. Inom sakförsäkringsområdet – där de flesta personskador på skadeståndsrättslig grund ersätts – har nivån under det senaste året stigit med 30–50 %. Det vore av ondo om försäkringspremierna skulle nå en sådan nivå att de får en prohibitiv verkan så att konsumenten avstår från försäkringsskydd – tecken härpå föreligger redan nu.

Med hänsyn till vad ovan anförts vill Försäkringsjuridiska föreningen avråda från betydande generella höjningar av ersättning för ideell skada och/eller utvidgning av rätten till ersättning till tredjeman.

En försiktig standardhöjning av i synnerhet ersättningen för lyte och stadigvarande men kan däremot enligt föreningens mening accepteras. Med en strikt gränsdragnin gentemot ersättning för "olägenheter i övrigt" skall ersättningen för lyte och men innefatta sådana förhållanden som beskrivs i propositionen 1975:12 s. 112 överst, dvs. "ett sådant förhållande som att arbetstiden successivt har förkortats och att fritiden därmed har fått en allt större betydelse för de flesta människor. En skada som nedsätter möjligheten att utnyttja fritiden på ett meningsfullt sätt blir av denna anledning avsevärt

mera kännbar än tidigare." En rimlig höjning av menersättningen framför allt vid svårare invaliditet bör emellertid kunna göras utan särskild lagstiftning.

LU 1986/87:3
Bilaga 1

Landstingsförbundet

I motionerna förs fram förslag om en översyn av skadeståndsrätten och då speciellt med inriktning på normerna för bestämning av ideell ersättning. Den ideella ersättningen är relaterad till det lidande och de besvär som en skadad drabbas av i den personliga livsföringen. Ersättningsnivån baseras inte uteslutande på en ekonomisk värdering av det lidande och de besvär som den skadade drabbas av utan hänsyn tas även till de ekonomiska konsekvenserna för den skadeståndsskyldige. En större förändring av dessa ersättningsar påverkar kostnaderna för sådana försäkringar som lämnar ersättning enligt skadeståndsrättens normer.

För landstingens vidkommande får en höjning av ersättningsnivåerna betydelse framför allt i fråga om kostnaderna för trygghetsförsäkringen, bl. a. för arbetsskador, och patientförsäkringen. Eftersom den allmänna försäkringen ger ett grundläggande skydd vid inkomstförlust består den ersättning som lämnas från dessa försäkringar till största delen av ideell ersättning. För patientförsäkringens del gäller att de utbetalda ideella ersättningarna motsvarar närmare 70 % av de totala skadekostnaderna. Om exempelvis ersättningsnivån höjs med i genomsnitt 25 % ökar landstingens kostnader för patientförsäkringen med drygt 18 % motsvarande ca 13 milj. kr. per år. Till detta kommer en kostnad för uppräknig av skadereserven för inträffade inte reglerade skador om ca 40 milj. kr.

En kraftig generell uppräknig av de ideella ersättningarna i skadeståndsrätten kan därför påverka möjligheterna att bibehålla och utveckla samordningen av de nämnda personskadeförsäkringarna med skadeståndsrätten. Även samordningen i förhållande till socialförsäkringen påverkas.

Även om det med hänsyn till de redovisade förutsättningarna inte finns något större utrymme för generella uppräknigar av de ideella ersättningarna är det uppenbart – utifrån vad som anförs i motionerna och den debatt som förs – att nuvarande beräkningsnormer i vissa avseenden behöver ses över.

Normerna för bestämning av ideell ersättning utvecklas i den praktiska tillämpningen av domstolar men också till stor del av de för försäkringsbranschen gemensamma rådgivande nämnderna. Eftersom antalet domstolsavgöranden av prejudicerande betydelse är få får den praxis som utvecklas inom försäkringsbranschen stor betydelse. Trots att de ersättningsnivåer som rekommenderas av de rådgivande nämnderna successivt omprövas finns ändå en risk att alltför få prejudicerande avgöranden kommer att påverka praxis. Denna utveckling har sin grund i att det tar lång tid och kan leda till stora kostnader att föra fram en principfråga till ett prejudicerande avgörande. Speciellt med tanke på den skadelidande och vad ett domstolsförfarande kan innebära i form av osäkerhet och väntan är ett ökat antal processer inte en lösning som i första hand eftersträvas.

Det är däremot angeläget att försäkringsbranschens gemensamma rådgivande nämnder på egen hand tar hänsyn till utvecklingen och den förändrade

synen på den ideella ersättningen och snabbare beaktar denna i sina rekommendationer om ersättningsnivåer. Styrelsen förutsätter att så kommer att ske.

I fråga om patientförsäkringen har patientförsäkringens samrådsgrupp tillsatt en speciell arbetsgrupp med uppdrag att pröva förutsättningarna att till mycket allvarligt skadade patienter utbetala förskott på den ideella ersättningen så snart skadan bedömts ersättningsbar. Därefter bör ersättningen utbetalas i form av årliga belopp för att sedan när patientens tillstånd förbättrats eventuellt omprövas så att resterande belopp lämnas i form av en engångssumma. Ersättningen bör beräknas utan jämkning. Med den utbetalningsordningen får den skadade i ett tidigt skede utöver ersättning för ekonomisk skada även en del av den ideella ersättningen.

Förbundsstyrelsen finner mot bakgrund av vad som anförts ovan, att någon särskild översyn av skadeståndsrätten med inriktning på normerna för bestämning av ideell ersättning för närvarande inte borde vara erforderlig.

Landsorganisationen i Sverige Tjänstemännens Centralorganisation

Ersättning för ideell skada vid svår hjärnskada med sänkt medvetandegrad eller medvetlöshet

Frågan om ideell ersättning till medvetlösa personer eller personer med sänkt medvetandegrad har inte i något fall prövats av högsta domstolen. Inte heller har denna fråga diskuterats i något av förarbetena till skadeståndslagen. Snarare finns det ett visst underlag för att någon reduktion inte skall ske. I rättsfallet NJA 1972 s. 81 tillämpades det högsta beloppet för sveda och värk enligt trafikskadenämndens normer trots att den skadelidande hade varit medvetlös på grund av skallfraktur viss tid.

Utvecklingen av praxis har i stället skett genom den prövning som trafikskadenämnden gör av trafikskadefall.

Trafikskadenämndens praxis innebär sammanfattningsvis:

Ersättning lämnas med ett väsentligt lägre belopp om den skadelidande varit omedveten om sin situation eller drabbats av en sänkt medvetandegrad.

Ett annat drag i nämndens praxis i fall där den skadade är medvetlös eller drabbats av nedsatt medvetandegrad är att ersättningen ibland endast bestäms för begränsade tidsperioder (periodiseras).

Den praxis som trafikskadenämnden har utvecklat har även i huvudsak tillämpats av andra försäkringssystem som lämnar ersättning enligt skadeståndsrättsliga normer. Exempelvis Patientförsäkringen, Läkemedelsförsäkringen.

LO och TCO har stor förståelse för att denna tillämpning av skadeståndsreglerna väckt kritik och upplevs som stötande av allmänheten. Tillämpningen har inte någon som helst förankring hos allmänheten som har en naturlig, mänsklig känsla för att svåra skador bör föranleda avsevärda skadeersättningar.

Resonemang som att t. ex. föräldrar till svårt skadade barn skulle använda pengar för egen vinning anser vi inte relevanta i dessa sammanhang. Man får

utgå ifrån att dessa föräldrar använder pengarna på ett sådant sätt att de verkligen kommer barnet till handa.

Nämndens praxis beträffande periodiseringen av ersättningsbeloppen kan även uppfattas som att försäkringsbolagen vill spekulera i den skadades svåra situation och ibland begränsade utsikter till överlevnad. Bl. a. mot bakgrund av att rätten till ersättning förfaller om den skadelidande avlider innan den skadeståndsskyldige har utfäst sig att betala sådan ersättning eller att ersättningskyldigheten ålagts genom dom, som dock inte behöver ha vunnit laga kraft.

Även om läkarvetenskapen kommer allt längre i analysen av olika medvetandegrader (se t. ex. angående dödsbegreppet SOU 1984:79) förefaller det näst intill omöjligt att utveckla en praxis som på ett rättvist sätt beaktar skillnader i de enskilda fallen vid prövningen av hur stor reduktionen av normalersättningen skall vara. Detta framgår även av trafikskadenämndens praxis som uppvisar en variation vid bedömningar som inte alltid kan motiveras med hänsyn till det medicinska underlaget.

De skadefall som inträffar per år och som leder till dessa svåra hjärnskador är totalt sett inte många. En liberalare inställning i dessa svåra skadefall torde inte ha någon betydelse för försäkringstagarnas premienivå.

LO och TCO anser därför det vara möjligt att i stället tillämpa en praxis utan reduktioner och periodiseringar beträffande ersättning för ideell skada vid svår hjärnskada med sänkt medvetandegrad eller medvetlöshet, dvs. någon särbehandling är inte motiverad.

Ersättningsnivån vid ideell skada

Arbetstiden har successivt förkortats, semesterledigheten har förlängts, standarden har höjts, vilket medfört att fritiden fått allt större betydelse och ett mer omfattande innehåll för de flesta människor.

Detta har även medfört att de ideella ersättningarnas bedömning och storlek lyfts fram i dagsljuset. En skada som nedsätter en persons möjligheter att utnyttja fritiden på ett meningsfullt sätt blir av denna anledning avsevärt mer kännbar än tidigare.

Mot bakgrund av detta är det också viktigt att ersättningar för ideell skada följer den standardhöjning som återfinns i samhället i övrigt.

En viss mindre höjning skedde av menersättningen sedan de nya reglerna i 5 kap. skadeståndslagen trädde i kraft. Den nya ersättningspost, *olägenheter* i övrigt, som tillkom i samband med den nya skadeståndslagen har emellertid inte varit föremål för motsvarande anpassning till standardhöjningen.

Vid en uppräknig bör särskilt uppmärksammas att eftersom denna ersättningspost aldrig anpassats till penningvärdeförsämringen bör hänsyn tas till detta när uppräknig sker.

Olägenheter i övrigt

Tillämpningen av schabloner vid ersättningen för ideell skada är något som sedan mycket lång tid använts vid fastställande av ersättning för sveda och

värk samt lyte eller annat stadigvarande men.

Ett ersättningssystem som medför omfattande utredningar i varje enskilt skadefall i syfte att exakt värdera att de anspänningar och de besvär som drabbat den skadelidande leder enligt LO:s och TCO:s mening inte till tillfredsställande resultat. Att rätt bedöma de olika faktorer som grundar rätt till ersättning torde vara svårt och medför risker för godtycklig bedömning.

Inte minst förefaller det mycket besvärligt att i varje enskilt fall försöka bedöma den skadelidandes anspänning och besvär i en oviss framtid. Omständigheterna vid utredningstidpunkten blir sannolikt avgörande, vilket i kombination med utredningssvårigheterna inte medför en rättvis ersättning vid jämförelse mellan olika skadelidanden.

LO och TCO anser att de motiv som ligger bakom användningen av schabloniserad ersättning för sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men även är giltiga för ersättningsposten "olägenheter i övrigt".

Uppmärksammas bör att en sammanslagning görs av ersättning för olägenheter i övrigt och av skadan förorsakade merkostnader. Detta medför att den skadelidande får en för låg ersättning eftersom man vid bedömningen lägger samman dessa båda ersättningar vilket strider mot de intentioner lagstiftaren framfört i propositionen till den nya skadeståndslagen.

LO och TCO har under lång tid uppmärksammat och påtalat de brister som tas upp i motionerna och vi anser inte minst med hänsyn till den rådande allmänna rättsuppfattningen att en ändring av nuvarande praxis genomförs på så sätt att ideell ersättning till personer med svår hjärnskada, med sänkt medvetandegrad eller medvetlöshet inte reduceras eller periodiseras, att en anpassning till förändring i konsumentprisindex sker beträffande ersättningsposten olägenheter i övrigt samt att den ideella ersättningen anpassas till standardhöjningen i samhället.

Ersättning för sveda och värk

Med sveda och värk avses personligt lidande under akut sjuktid.

För år 1986 är beloppen höjda med 6 %.

Grundbelopp per månad

	Under 3 mån. från skadedagen, kr.	Därefter under högst 3 mån., kr.	Därefter, kr.
1. Vid sjukhusvård			
1.1 Svår skada ¹	2 500	1 800	1 300 ²
1.2 Annan skada	1 800	1 800	1 300 ²
2. Vid annan vård under sjuktiden ³	1 100	1 100	500

¹ Svår kross-, slit-, bränn-, skall- eller ansiktsskada, betydande skador på skilda kroppsdelar, frakturer med omfattande mjukdelsskador och liknande.

² Under högst 6 månader. Längre tid specialbedöms.

³ Om sjukhusvård inledningsvis förekommit börjar denna beräkning i stället från utskrivning från sjukhus. Beloppen reduceras i den mån hel sjukskrivning inte föreligger. Om sjukskrivningstiden förlängs uteslutande i avvaktan på arbetsvårdande åtgärder eller pensionering anses förlängningstiden inte som akut sjuktid. Akut sjuktid över tre år får bedömas särskilt.

Grundbeloppet kan höjas (10–50 %) vid särskilda omständigheter. Höjningen beräknas på gällande grundbelopp vid "annan vård under sjuktiden". Beträffande vanligare sådana omständigheter bör höjning ske enligt följande.

50 % Vård på IVA-avdelning

40 % Skallsträck, gipsvagg eller 2 stycken omfattande gips (som vardera fixerar minst 2 stora leder, exempelvis fot-knäled)

30 % Halo-väst, externfixation (Hoffman) av bäckenfraktur, tibia- eller femursträck, thoracobrachial- (arm-bål-)gips (bästa arm), käkfixation

20 % Thoracobrachialgips (sämsta arm), hög armgips (inkl. armbåge, bästa arm), Bostonkorsett externfixation (Hoffman) av lårben, tarmstomi, blåstomi, djupa infektioner med dagliga omläggningar (under omläggningstiden)

10 % Hög armgips (sämsta arm), helbensgips eller externfixation (Hoffman) av underben

Mindre än 10 % medför ingen förhöjning. Här inkluderas underbens- underarmsgips, gips av fingrar, knäkappa, gång med en eller två kryckkäppar, gångbockar samt enklare dränage (galla) även om dränaget sitter under mycket lång tid.

"Svår smärta" under behandlingstiden i hemmet medför – under högst 6 mån. – en förhöjning med normalt 20 %. I undantagsfall kan förhöjning ske upp till 40 %. Förhöjningen lägges ovanpå övriga procentuella tillägg – dock högst 50 % totalt.

För smärtsam tandbehandling, smärtsam sjukgymnastik eller annan smärtsam behandling som sker under tid då sjukskrivning ej föreligger och som sålunda ej omfattas av ersättning enligt ovan, beräknas ersättning med 105 kr. per behandlingstillfälle.

Ersättning för lyte och men

Med lyte och men avses personligt lidande och obehag under invaliditetstid, men omfattar ej olägenheter i övrigt; jfr 5 kap. 1 § 1 st. 3 p. skadeståndslagen.

Tabellerna avser inte ersättning i s. k. *maximalfall* såsom särskilt svåra

förlamningsfall. Nivån för den totala ersättningen till en 25-åring avseende sveda och värk samt lyte och men utgör i sådana fall 295 000 kr. (större maximalfall) och 260 000 kr. (mindre maximalfall).

LU 1986/87:3
Bilaga 2

För barn som är 15 år och yngre sker en höjning med 10 % av ersättningsbeloppen för den som är högst 25 år.

För år 1986 är beloppen höjda med 6 %.

Ortopediska skador

Benförkortning, felställning, rörelseinskränkning m. m.¹

Invaliditetsgrad	Högst 25 år	Den skadades ålder:	
		Ca 50 år	Ca 70 år
10 %	11 000	8 500	4 500
15 %	15 000	11 500	6 000
20 %	20 000	15 000	8 000
25 %	25 000	19 000	10 000
35 %	35 000	26 500	17 500
50 %	53 000	40 000	26 500
60 %	63 000	47 500	31 500
65 %	73 000	55 000	36 500
100 %	133 000	100 000	67 000

¹ Tillägg görs för ärr eller andra utseendemässiga följder. Svårare värk förutsätts vara beaktad vid invaliditetsgraderingen.

Amputation av ben, arm eller finger²

Amputation av	Invaliditetsgrad	Högst 25 år	Ca 50 år	Ca 70 år
Underben	25 %	45 000	33 500	18 000
Lårben	40 %	63 000	47 500	31 500
Underarm ³	60 %	81 000	61 000	40 500
Överarm ⁴	70 %	101 000	76 000	51 000
Ring- eller lillfinger	6 %	10 000	7 500	4 000
Lång- eller pekfinger	10 %	15 000	11 500	6 000
Tumme	25 %	29 000	22 000	11 500
Handens alla fingrar	53 %	74 000	56 000	37 000

² Beloppen förutsätter god protesfunktion och innefattar ersättning för amputationsdefekten. Tillägg görs för särskilt framträdande utseendemässiga följder. Svårare värk förutsätts vara beaktad vid invaliditetsgraderingen.

³ Två tredjedelar av underarmen (bibehållen bicepsfunktion)

⁴ Mer än hälften av överarmen

Skallskador (skador på centrala nervsystemet)¹

LU 1986/87:3

Bilaga 2

Invaliditetsgrad	Högst 25 år	Den skadades ålder:	
		Ca 50 år	Ca 70 år
10 %	11 000	8 500	4 500
15 %	15 000	11 500	6 000
20 %	20 000	15 000	8 000
25 %	25 000	19 000	10 000
35 %	39 000	29 500	15 500
50 %	69 000	52 000	27 500
65 %	98 000	74 000	39 000
100 %	157 000	118 000	63 000

¹ Beloppen inkluderar ersättning för rörelseinskränkningar och liknande handikapp.

Ögonskador²

	Invalidi- tetsgrad	Högst 25 år	Ca 50 år	Ca 70 år
Blindhet på ett öga	20 %	35 000	26 500	14 000
	20 % (protes)	41 000	30 500	16 500

² Tillägg görs för utseendemässiga följder. Även andra ögonskador än blindhet bör bedömas med utgångspunkt i denna tabell.

Vissa andra skadetyper³

Förlust av luktsinnet	28 000	Förlust av njure	35 000
Förlust av lukt- och smaksinnet	35 000	Förlust av mjälte	18 000
Fullständig dövhet på ett öra	31 000	Förlust av frisk tand	1 600
Fullständig dövhet på båda öronen	119 000		

³ Beloppen avser normalfall. Finns också andra skadeföljder kan jämkning ske.

För äldre personer jämkning nedåt och för barn höjning.

Vid dövhet tillägg för öronsus, balansrubbnings och liknande. Vid förlust av njure eller mjälte inkluderar beloppen normalt operationsärr. För särskilt framträdande ärr kan dock göras tillägg.

Vid tandskador förutsätts god tandstatus. Förlust av del av tand ersätts med halva beloppet.

Exempel på ersättning för olägenheter i övrigt

LU 1986/87:3

Bilaga 3

Exempel 1

54-årig man skadad år 1978,
invaliditet 35 %

Årsbelopp i ersättning för olägenheter bestämt till 4 000 kr.

1. Redan förfallna årsbelopp (beslut i ärendet år 1986) 4 000 kr. x 7	28 000 kr.
2. 4 000 kr. x 12,4 (livsvarighetsfaktor)	49 600 kr.
Avrundat engångsbelopp	80 000 kr.

Exempel 2

19-årig kvinna skadad vid ett års ålder,
invaliditet 35–40 %

Årsbelopp i ersättning för olägenheter bestämt till 5 000 kr.

5 000 kr. x 18,4 (livsvarighetsfaktor)	92 000 kr.
Engångsbelopp	92 000 kr.

